

Ljubljanski

 Leposloven in znanstven list.

Štev. 7.

V Ljubljani 1. malega srpana 1891.

Leto XI.

T á h i.

Boršč z odsevom se zvezdâ
 Nad Stúbico temâ igrâ.
 Raz stolp cerkveni preko hiš
 Polnôčno uro nosi piš.
 Polnôčno uro, ko duhóv
 Razhaja rôj se iz grobóv . . .
 Čuj, v cerkvi stúbiški šópôt,
 Šópôt neznan in smel grohôt!
 Kakó to stoka in ječí —
 Iz groba vstajaš, Táhi, tí?
 Kâj ni mirú ti v grobu, kaj?
 In kaj te vleče v svet nazaj? —
 Iz cerkve božje ném in gluh
 Odbegne v noč mrličev duh.
 Na gróhji starodaven zid —
 Od tam popuè mu v svet se vid.
 On zrè raz kameniti stol:
 Odetâ v sèn sta hrib in dol.
 Moléè strmí, strmé moléè,
 Zgrozí se mu in zadrhtí . . .
 Kâj ni le-tú že on gospod,
 In rob njegov — te zémlje rod?
 Kakó je nékdaj ga pestil,
 Kakó s krvjó ta svét pojil!

Kot v dnéh poletnih ljut vihar,
 Takóv je on bil gospodar.
 Kot blisek nagli, smrt pretéè,
 Divjâl le-tod je njega mèè.
 In tóčil je trpin solzé,
 Neštét izplakal si — srcé . . .
 A kaj gospodu mari — kmet?
 Slobóde on ne bodi zet! —
 Nad mestom brdo zrè v nebó;
 Mrliču góri spè okó.
 Tam góri stal je grad njegov,
 Posléj — nikjer o njem sledóv!
 Prekletstvo! On strmé moléè,
 Zgrozi se mu in zadrhtí . . .
 Na vzhodu jutra zór razlit
 Zataplja zvezd nebeških svit.
 Po zémљи, nékdaj polní rev,
 Slobóde, čuj, odmeva spev.
 Za plugom pôje ga seljak,
 Iz dalje hrib odglaša vsak . . .
 A nékdaj Táhi tú gospod,
 In rob njegov je bil ta rod!
 Vzgrohoèe duh se v beli dan,
 Da čuje dól ga, breg in plan . . .

Izgine . . . v grob se zgrudi spet:
 Saj prost je kmet, a on — preklet!

Stébor.

Bòr in grm.

Raz skalo zaraslo tèmen bòr
Na breg se ozira strm.
Tja dôli razsiplje jutra zòr
Svetlóbo na cvètni grm.

Pred kočo samotno stavec stoji,
Pogled mu plava s planin.
Na solnèni se rébri veselí
Mladosti cvetoče — sin.

Bistràn.

Jelka in bršljàn.

Na sivem pogorji samevaš, jelka,
Tvoj dom je miren, svétu neznàn.
Tesnó se opleta vitkega dèbla
S teboj rojeni, zeleni bršljàn.

V samotí se náte spominjam in mislim:
Zamlr i méni je svètni hrup.
Kot tvojemu dèblu bršljàn zeleni,
Tovariš jedín je méni — up.

Bistràn.

Rakíta in potok.

Na travniku solnce potok srebrí,
K potoku se klanja rakíta,
Nje listov in valčkov se menja šepèt,
Čarobne pravljice šumíta.

Ob vódi perlo raztréplje déklè,
Srcé ji drhtí ljubeče:
Z mladeničem sanjata v potok zróč
O zlatih gradovih — sreče.

Bistràn.

Loza in slavec.

Šumèč zelena toži loza,
Pomlád ji ni prinesla drúga:
Na veji gnezdo je pripeto,
A slavec se ne vrne z juga.

Na mórje zrè deklè samotno,
Oči željnè ji móči žalje:
Večerni veter z mórja diha —
Brodníka ni nazaj iz dalje . . .

Bistràn.

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dób. Po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevésekdo.)

(Dalje.)

Pater polkovnik, popolnoma sem tvojega mnenja!«
»No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobí težko, saj véš, kakšni so gospodje na dvorci! Vsak bi rad kaj dobil; ako mu ne daš, upira se ti, da ne opraviš ničesar!«

»Res je takó!« zagodrnjá pater major. »Njega milost, nadškof Martinus, tičí preveč v rokah mladih ljudi, in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!«

»To ti je prvi ljubljenec,« odgovorí zatem pater polkovnik, »tisti stolni nadvikarij Gregorij! Ta nam nadškofuje; in na Bóga in sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznaniti v Timbuktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kár iz blata ne bomo mogli! V Timbuktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?«

»Tudi jaz pravim, v Timbuktu!« pritrđi major, »ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Predno se zavéš, tičíš v pestéh sveti komisiji za ohranjenje nadškofove časti in niti dvakrat ne treneš z očmi, že ti vzamejo skrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da bodeš vozil pesek, in požiral prah do zadnjega dné življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.«

»Saj to je!« vzdihne pater polkovnik, »in dobro sem védel, da Meti svoji — ne misli ničesar pregrešnega, pater major! — ne dobim

dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocvrè, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.«

»In kuhar Andrej?«

»Kos je bil nalogi svoji! Dva dni je klal in skubel, kupal in pekel, drl in cvrl! Tretji dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in smo mu obložili mizo z jedili, kakeršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah! Prišel je in zadovoljnega obraza začul prošnjo mojo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po jeden dan govoriti in da bi se gledé na izredno razmerje odvezala zapóvedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana sléharna govorica!«

»No, in potem?«

»Potem je sédel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kàr pol dné in pil do pozne noči. Prehvaliti ni mogel kuharja in me izpraševal, odkod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske moči, in v oslabeledosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do nebá kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni nôči sva se ločila; obema so vrelí možgani, noge pa so bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!«

»In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?«

»Dispenzo res,« odgovori polkovnik žalostno, »in sedaj se bojím vsake tri tedne tistega dné, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš žénišče v hiši, pater major, takih dispenz ne prôsi! Lože in mirneje bodeš spal!«

»Haha, pater polkovnik!«

»No, toda dispenza še ni bila najslabše! Ž njo sem prejel še drugo debelo zapečatenó pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat in preberem glavo: „Nos Martinus, apostolicae sedis gratia“ i. t. d., menil sem, da omedlim in da se mi razklenejo vezí življenja mojega. Kaj sem čital?«

»Kaj si čital?«

»To-le: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cvrè in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in

pekel pri meni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archivicarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, zabelim mu pregrešno dušo, da se bode za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!»

»Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kostij v tolstem telesi? Hipno si v pestéh sacri officii defendendae dignitati sacerdotum in potem se le takoj poslôvi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedij, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse takó, kakor sem govoril?»

»Vse, prijatelj major, in za Bóga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, akotudi sem načelnik gologlavi telesni straži in jedini potomec starega plemenitega rodú, ki je cvetel že v časih, ko so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezrelí mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi grení življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spati poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorija!»

Ves razkačen udari s pestjó ob mizo, da se vse potrese na nji.

»Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?» vpraša major rahlo.

»Kdo mi kuha?» Pater polkovnik iz nova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na nji ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dné čisto pozabil, da mu veljá v hiši dispensa in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrecno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpró prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja, stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska — ki isti večer vpríčo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahú — ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila in krepka, in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost; torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godí predobro, če ga v trenutku prepira naudadó nje močí. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na nji je pričalo, da je ravnokar vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitega duhá. Bliski so ji šinjali iz očij, in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala pri vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi in vsa njegova osebnica je še bolj zlezla v gubé. Tudi patru majorju ni bilo nič kaj dobro pri srci, in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu

pa je premišljaj, kakó bi prišel hitro do orožja, da bi se kàr najurnejše izgubil pri vratih.

Stara Meta je v tem brez groze in strahú pristopila k mizi, kjer sta pila gologlava starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samó kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra částnika, in sicer ne malo!

»Metika!« zaječí pater polkovnik od strahú . . .

»Sestra v Gospodu!« prosi pater major, »ne srđi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!«

Temno ju gleda nekaj časa, prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, katera mu ne more več unesti življenja. Molčí nekaj časa, bržkone iščoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice, in voda je udarila čez vse bregove!

»Torej takó!« pričela je Meta z mogočno zvenečim glasom, »takó se žíví v moji hiši! Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dnà! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem menj, nego ta-le pater major, ki si je s tvojim vinom okóval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Sevéda, záte mora vse bití; ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne smé govoriti! Saj mora molčati! Takó se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželi novega predpasnika, ali nezatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnjá, in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdáj in izpregovoril: Metika, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!«

»Pod smrtnim grehom ti je vender prepovedano, piti vino, ker si ženska!« zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

»Pod smrtnim grehom!« zasméje se Meta porogljivo. »Kaj se nam pripoveduje z lece o zapóvedí svetega Janeza XCIX? Ali ne govori dekret: ‚Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih, govori duh blaženega Antona od Kala, ‚odslej naj ga pijó samó mašniki božji!‘ Ni li zakon jasen? Odgovóri sedaj, bilka plešasta!«

»Lepó te prosim, mólči, Metika!«

»Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpehla, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte, ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Sevéda!«

»Milo te prosim, mólči, Metika! Saj nisva samá!«

»Mêni nič do tega! Presvetlemu nadškofu potožim, ali pa nadvikariju Gregoriju, da zvé ves svet, koliko pregrehe tičí v tvoji usnjati koži! Sedaj hodimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej, da izgineš! Že me srbé vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!«

Že je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, takó ročno je izginil pri vratih. Pater polkovnik pa je vil roke in vzkliknil: »Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!«

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. »Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bode! Ali sem morda jedino zató na svetu, da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povém ti, potrpežljivost moja je prikipela do vrha, in nič več ne bodeš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da véš; ravnaj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, zapôjem ti drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se pobêri spat! Toda le urno!«

»Že grem, Metika! Že grem!« hití prelat polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno okó mène, ki sem doslej ponižno stal v sómraku pri vratih. V novem življenji mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je vzprejela.

»Kaj,« kričala je, »tukaj tičí še drug pojeduh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!«

Že je iztezala pestí proti mêni, in očí so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil dušno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

»Sestra Meta,« šepnem ji na uhó, »pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rmeno svojo paličico, znak službe svoje, pozabil je v nji.«

Omahnila ji je pest, in siknile so Meti besede izmed zób: »Da bi vzelo peklo tega tepca!«

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se polega nevihta v srci zveste gospodinje, že se mu vzbudí vojaški pogum.

»Res! Kdo je to?«

Rekši skoči k mêni. »Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?«

»Tujec sem!« odgovorim.

»Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v hiši moji!«

Stara Meta se je v tem izmuznila iz sobe, in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik takó hlabro náme.

»Govôri torej, če te vprašam!« zadere se iz nova. »Meniš li, da me bodeš smešil v moji hiši? Kdo si?«

»Tujec, ki hoče v mesto!«

»Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!«

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rmeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu:

»Sveta komisija je prišla!«

»Tedaj nisem pozabil,« razveseli se polkovnik, »torej sem vendarle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?«

»V modri sobi!«

»Vêdi tujca vâjno. Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zató ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenoči pri mênî! Sob imam obilo! Tudi to porôči sveti komisiji!«

Nató se pater polkovnik obrne k mênî: »Koliko si že plačal záme, tujec?«

»Šestdeset lir!«

»Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrnil nepoznan!«

Vzamem iz pasa šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Mislil je že, da je njegov ta denar, kar se zopet odpró prikrita vratca, in stara gospodinja se nam iz nova prikaže iz svoje spalnice.

»To je pa moje,« izpregovori jako odločno. »Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj lahko tudi kaj daš za hišo! Lirc so moje!«

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: »Ti spat! Ti, Peterček, pa vêdi tega tujca do svete komisije! Odrinimo!«

Takó se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, bila je ondu že zbrana takoimenovana »mala komisija za preiskovanje tujcev«. Načeloval ji je stari kanonik od svetega Nikolaja, sivolas in dobrovoljen gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precëj lepo rejen gospod, kateremu se je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, katere obira pri mizi škofovi. Strežnik Peter pové najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

»Lepo! Lepo!« pravi stari kanonik. »Pa naj spi, no, pri patru polkovniku! Kaj pravite, vi otročiči?«

»Jaz pravim,« odgovori nadvikarij, »da se ravnajmo strogo po propisih. Popustnost se čisto kàr najostreje kaznuje sama.«

»Tudi moje mnenje!« pritrdi svetega Florijana cerkovnik in tretji član male komisije. »Kakó bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustni proti tujcu, ki je morda krivoverec, ali še kàj hujšega!«

»Obraz njegov ne kaže tega,« brani se kanonik. »Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!«

»Obraz, oče kanonik? Mèni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!«

Nadvikariju Gregorju pritegne tudi cerkovnik in še dostavi: »Poglejmo le njega dolge lasé! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po propisih blaženega Antona od Kala!«

»Pa se ravnajta po njih, sitneža!« zagodrnjá kanonik. »Sveta komisija za izpraševanje tujcev je itak sklicana za jutri; v jedni nóči mu podgane in miši ne oglodajo kostij! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti cerkovnik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pečat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.«

Načelnik male komisije précej zaspí. Vender tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in svojo osebo vestno popíše do zadnjega lasú. Zmeril je, kakó dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito podpisalo, tirali so me v nekako ječo, katero so imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidji. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji; miši in podgane so mi bile družice, in voda, ki je neprestano kapala od stropa, premočila me je do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, pritisnila je nánje mala komisija petkrat svoj pečat, in prédnje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Takó oprezno in modro so leta 4000. po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano!

(Dalje prihodnjité.)

Iz dnevnika.

I.

Dnevnik prebiram dekliški,
Drobna ročica je vánj
Srčno izpoved pisala,
Nádej obilo in sánj.

Tukaj vzdihuje od jeze,
Solze v nje vidim očéh,
Ondu prepeva od sreče,
Jasni poslušam nje smeh . . .

Žive dovolj poezije,
Proze nekoliko vmes —
Déklica, Bog te ohrani,
Déklica, takšna si res!

Kakor zamaknjen prebiram,
Kar zapisala si tí:
Govor se tvojega srca
Méni kot pesem glási . . .

II.

Kaj bi vesel ne poslušal,
Kàdar prepevaš sladkó:
Takšne besede v tej knjigi
Srce poraja samó.

Bóli, ki v srci trpečem
Vzbuja resničen vihár,
Takšne, verjémi, ne piše
V dnevnik nihčè in nikdár!

Ali ko vzdiháš in tožiš,
Da ti umira srcé,
Tàkrat, oprósti, ne gane
Dókaj me tvoje gorjé!

III.

Vzela mordà boš pozneje
V roko to knjižico spet,
Brala iz nova spomine,
Sanje iz blaženih let.

Glej, in takrát se blestec
Solze ti bodo v očéh,
Tàkrat, bojim se, jokala
Bodeš ob mnogih grobéh! —

A. Funtek.

Pri starem žrtveníku.

Pregnan od tod je zlobni Črt,
Perúnov blisek v prah potr.

Od vseh nekdanjih časov dik
Ostal le tá je žrtvenik.

Veselja Črt tod rajal ples,
Perún tù stopal iz nebes . . .

Krví človeške pila duh,
Daritve tod ja mamil puh.

Bogóva stara, kje sta zdaj?
Imela bi na zémli raj!

Krví nedolžne več od prej
Pretoči se na nji posléj . . .

y.

Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec.

Berilo prof. dr. Janka Pajka v »Slovenskem klubu« na Dunaji dne 14. sušca 1891.

(Konec.)

uša človeška je samó jedna izmed pojavov obče ali svetovne duše, toda taka, ki je na višji stopinji razvitka nego druge, samó da je nižja od božje in angeljske (II., predg. 102.—105.). Svetovna duša — tedaj tudi človeška, nje del — pa ima to svojstvo, da se sčasoma čimdalje više razvija in pooblažuje. Pomoček temu je po Mislejevem nazoru »vzgoja« (Erziehung, II., predg. str. 125.), katera je dvojna: ali tuja ali samosvoja; prva se vrši brzo, druga jako počasi (I., str. 132.—144.). Nekatero duše se sčasoma izboljšujejo, druge pohujšujejo, tretje bivajo nekaj časa v stanji poboljška, nekaj časa v stanji pohujška, ali napósled se vendar vse pomičejo k boljšemu stanju, kar primerja Mislej pomnoževanju ali pa zmanjševanju močij (Concentration — Discen-tration der Kräfte; II., predg. str. 145.). Ta pojav je Misleju znamenje dušnega zdravja ali dušne bolezni (II., predg. str. 110.—115.).

Vse to dušno dviganje in izpreminjanje se spoznava iz n-ravstvenega ali morálnega stanja duš, in Mislejev namen je, da bi v matematiških in geometriških tablicah in narisih razkazal ta pota, kakó namreč hodijo dušna bitja zdaj v morálnem oziru kvišku, zdaj nizdolu, zdaj naravnost, zdaj postráni, zdaj zopet po ovinkih in v krivih črtah.

Poglejmo si nekoliko, kakó je Mislej napravil te račune! Mislejev narisek ali, kakor ga imenuje, »dušna mapa« (Mappe), predstavlja idealni n-ravstveni pot razvijajoče se svetovne duše v podobi navpične preme črte (I., str. 148. in večkrat). To črto si je mislil brezkončno, ker se mu je zdel morálni napredek duš brez konca in prestanka; in to neprestanost (Continuität) ravno predstavlja prema črta brezkončnica (II., predg. 74.). N-ravstveni potje drugih duš pa, ki izhajajo iz obče svetovne duše, dosežajo sicer isti brezkončni z-moter morálne popolnosti, toda ne morejo dohajati svetovne, idealne duše, dasi izkušajo hoditi ž njo vzporedno. Zató jim je Mislej narisal po dvoje »asimptot«, t. j. takih krivih črt, katere se sicer približujejo točki ali črti, bodisi krivi, bodisi premi, toda je nikoli ne dosežejo, da bi se prekrižale ž njo (II., str. 6.—7.); zató bi jim slovenski smeli

rêči »črte približanke« ali »râzsohe«, ker so podobne drevesnim in vejnatim râzsoham.

Sredi svoje mape je narisal Mislej pravokotno ploskev, v katere sredini je sedež svetovni duši, iz katere sredine izhajajo dušni razvoji najprej v premih, pozneje v približnih črtah, in sicer ob levi in desni strani navpične črte, katera jim vsem rabi za »glavno ós« (Hauptaxe), tedaj ob stranéh svetovne duše. Približanke, kadar so obrnjene navzgori, kažejo rastoče stopinje »popolnosti ali kreposti« (Tugend-Asymptoten), kadar pa so obrnjene nizdolu, kažejo stopinje »pregreh« (Laster-Asymptoten) (II., predg. 102.). Takó n. pr. je približanka »angelja« nad vodoravno srednjo črto, óna »prahú« pa prav toliko pod to srednjo črto (II., predg. 102.). Kar gré tedaj navpik nad srednjo vodoravno črto (absciso), potegnjeno skozi središče pravokotne ploskve, to je Misleju »pozitivni« razvoj, tedaj morálni napredek; kar gré pod to črto, to je »negativni« razvoj, tedaj nazadek (II., str. 10.); kar leži na desni strani navpične črte ali osi (ordinate), to mu pomeni »aktivnost« ali »samodelavnost« duše, kar leži na levi strani osi, to mu je »trpno« ali »pasivno« stanje duše (II., str. 19.). Po Misleji je torej vsak napredek nekaj v morálnem oziru dobrega, vsak nazadek pa znamenje morálne slabosti. Vsaka duša ima namreč tri svojstva: da je »samodelavna« (selbstthätig, aktiv), da je »trpeča« (fremdthätig, passiv), t. j. da je podvržena tujemu vplivu (II., predg. 87. in večkrat), in da je »posredujoča« (mediativ-thätig; II., predg. 44.) t. j., da se ravná po morálnih vzorih, da je tedaj na pol samodelujoča, na pol trpna. Pri tretjem svojstvu misli naš modroslovec na človeško »vest« (Gewissen), katera posreduje med Bogom in stvarjó, katera vodi h kreposti in k morálni popolnosti, k vzorom (I., str. 167.). Sploh je vredno opomniti, da se Mislejevo modroslovje skrbno ozira na krščansko verstvo, takó da je prištevati Misleja najboljšim zastopnikom krščanskega modroslovja, kar je razvidno iz neštevilnih mest njegovih spisov.

Ali jedro Mislejevega nauka ne tičí v teh nariskih, črtah, krogih i. t. d., ampak v združevanju matematiških in modroslovskih nagledov in pojmov. Po Mislejevem nazoru ne dohajajo matematiške predstave človeškemu duhu od zunaj, ampak prirojene so mu, ali dane »a priori«, tedaj so prvotne resnice, katere imajo neovržno objektivno veljavo. Mislej pravi: »Matematiški nagledi« so »prvotni«, torej »zakonodajalni« in »resnični« (II., str. 25.). Po Mislejevem mnenju je vse in vsako mišljenje podvrženo matematiškimi pravilom, in kar veljá v matematiki, to veljá tudi za vsako

drugo znanost, torej tudi za psihološko, moralno in versko, takó da so ti pojmi jednaki »občeveljavnim pojmom človeškega razuma« (II., str. 33.). Mislej je torej matematiške nazore tolmačil kot modroslovne, in sicer takó-le: Kakor so si pozitivne in negativne veljave nasprotné v matematiki, takó so si protivne v psihološkem oziru; vsaka duša je po Mislejevem nazoru sama s seboj v moralnem oziru razdvojena in sama na sebi nasprotna (I., str. 167.). Duše, katere so pod vodoravno črto njegove mape, te so »ničeve« duše (Nichtigkeitsseelen; ravno tam). Razvitek duš je izražen z ulomki (Brüche); števcí (Zähler) pomenijo idealno moralno pravilo (Vorschrift), kateremu naj posamniki zadoščajo, imenovalci (Nenner) pa pomenijo dogotovljeno izpolnitev teh pravil (II., str. 47.). Zakon matematiške nepretrganosti ali stanovitosti (Continuität), da namreč vsaka številka ali vsaka podoba in nje deli rasejo v brezkončnost ali pa pojemajo, térja, da se tudi duševne moči zmatrajo za brezkončno rastoče ali pojemajoče stopinje npravstvenosti (II., str. 58.). Iz tega vzroka je človeška duša zmožna brezkončne popolnosti (II., str. 74.) in zakon moralnega izboljšanja je resničen (II., str. 104.—6.). »Asimptote« ali »približne črte« izražajo razmerje med razvitki vzorne duše in njo posnemajočih duš (II., str. 51. in 68.). Takó je Mislej našel 51 stopinj moralnega razvoja (II., str. 52. in I., str. 171.). Črte mu pomenijo »čase življenja« (I., str. 147.), »kotjce« razmerje med delavnostjo in trpnostjo (II., str. 78.—9.); ves časovni in prostorni svet pa mu predstavlja brezkončno velika krogla ali globus (I., str. 157. do 158.); polméri (Radius) te krogle — »velikost moralnega razvitka« (I., str. 99.). Iz obče veljave matematiških pravil sklepa Mislej tudi, da njega matematiška psihologija veljá za vesoljni svet ali »za vse svetove« (II., str. 106.), takó tudi za vse čase in veke (II., str. 108.). In takó je naš rojak Mislej osnovatelj novejšé matematiške psihologije, znanosti, kateri je celó danes podstrta le slaba in šibka podlaga. Poskusili so že Grki nekaj podobnega: Pitagora in Platon, za Misleja dnij tudi Herbart, ali takó natanko in obširno ni nihče obračal matematike na psihološke in moralne pojme, niti Herbart, niti Fechner niti Müller. Naš Mislej je torej v tem oziru vrezal novo brazdo na polji modroslovja.

Sploh pa je bil Mislej natanko véšč znanosti svoji. Poznal je vse modroslovje od najstarejšega grškega in indskega do najnovejšega nemškega, žal, da ni poznal tudi angleškega in francoskega. Vse nauke je izbiral s kritiškim pogledom in ni bil slep posnemovalec tujih mislij in trditev. Nemškim modroslovcem je veroval jako malo; malone vse

je ostro šibal kot prazne in puhle govornike. Zveden je bil v vseh strokah te znanosti, posebno pa v dušeslovji. Rad se je imenoval »dušnega zdravnika« (psychischer Arzt; II., str. 31.). Sploh je dušeslovje razmotral s fiziološkega ozira (I., str. 7.) in je bil takó prednik današnje Fechnerjeve »antropološke psihologije« (prim. III., I. del, str. LII.). Globoke so njega opazke o moráli in vzgoji, tudi o estetiki. Mislej je učil nauk o razvoji (Evolutions-, Entwicklungs-Theorie); vzpodbudil je osnovanje nove znanosti: biologije, veléč, »naj se učenjaki združijo, da preiščejo vse življenje, kar ga je v prirodi« (II., str. 56.). Bil pa je tudi dobro zveden v matematiških in prirodoslovnih znanostih (v kemiji). Stal je sploh na vrhunci svojega časa. Kar pa je poglobitno: Mislej je v modroslovji izviren; nastopal je čisto nova pota mišljenja in je bil duševni oče mnogih modroslovnih teorij, katera veljajo dandanes. —

Predaleč bi me zavedlo, ako bi hotel razjasnjevati, ocenjevati in pretresati vse, kar je Mislej trdil in dokazoval, zato naj h koncu izpregovorim še nekoliko o značaji našega učenjaka, torej o njega duši. Poleg njega poštenosti in značajnosti naglašam velikansko vztrajnost, katero je sijajno dokazal pri svojih delih in studijah. Mnogokrat toži, da ga je »kópa pozivnih opravil premnogokrat motila v studijah« (II., predg. 20., 21., 24., 40. in večkrat). Zató hvalijo kritiki to marnost, pišoč: »Vsakdo vidi, kolik je moral biti trud in kolika vztrajnost, katero je toliko let obračal na svoje delo« (III., I. del, str. IX.).¹⁾ Saj je, kakor pravi na raznih mestih, več nego 40, dá, več nego 50 dolgih let izdeloval svojo sistemo (III., I. d., str. XXV. in XVI.). Dobička od svojega truda ni imel nobenega; njega trud je imel pred sabo čisto vzoren zmoter, vesel je bil, če so mu bili le troški povrnjeni (III., I. d., str. XIX.). Navzlic temu nikakor ni zanemarjal zdravniškega svojega poziva, ampak je bil, kakor piše kritik, »zeló čislan zdravnik jako obširnega poslovanja« (III., I. del, str. XXV.). Vrh tega je Mislej tudi proučeval vse druge fakultetne studije, da bi bolje spisal svoje delo (III., I. del, str. 17.). Takó delavnega ga je presenétila smrt. Zdí se mi, da ga vidim, 79letnega starčka, v samotni urici, bržkone popolnoma zapuščenega, zamaknjenega v svojo »mapo«, kár se mu približa prijazna smrt rešiteljica in mu lahko potrka na rame, rekoč: »Pojdiva poskusit, ali prav kaže mapa!« — Ta marnost Mislejeva pa je, kakor se vidi méni, najboljši del slovenskega značaja. Čeravno iz spisov ne gleda nič slovenskega, bil je Mislej vendar pravi Slovenec, pristen Slovan po duhu. Káko uprav železno vztraj-

¹⁾ Matjašovsky pravi: »Mislejeva marnost je znamenit pojav v človeški zgodovini.«

nost kaže naše slovensko in vsako slovansko ljudstvo pri vsem težkem svojem delu! Jednako marni so tudi naši slovenski učenjaki, katerih imena je povestnica zapisala v zlato knjigo svojo. Saj so bili iz večine, recimo malone vsi, samouki, kar jih je povila mati slovenska: Vodnik, Jarnik, Kopitar, Miklošič, Caf, Trstenjak in koliko drugih mènj znanih!

Dà! Tudi modrovanje je pravo slovensko svojstvo. Saj dobro vemo, kakó radi naši ljudje »tuhtajo«! Koliko več modroslovcev v kmetskem jopiči bi bilo znanih, da imamo več takó bistrournih opazovalcev ljudstva, kakeršna sta n. pr. Stritar in Jurčič, ki sta opisala dôkaj takih národnih »modrecev«! — Takó tedaj končujem opis učenega našega modrijana in zajedno trdim: Slovenci imamo izvrstne pesnike in noveliste, izborne jezikoslovce, vestne zgodovinarje in matematike; odslej tudi ni smeti več rêči, da je prazen — modroslovni predel! Saj imamo tudi izvirnega svojega modrijana Jožefa Misleja Podražana!

Zrna.

1.

Kot solnce zagrne tènni oblak
In žarke nebeške prestréze,
Takó pred resnico jáсно mrak
Predsodkov na oči nam léze.

2.

Pomèn beséd ni vselej prazen,
Čprav jih trosi človek blazen.

3.

Težkó skrivnost se dolgo v srci nosi,
Ko glas o nji se neresničen trosi.

4.

»Saj vse miní, trpi voljnó!«
Takó tolaži svet trpine.
Bolest — kdo pač bi dvojil — mine,
A vpraša se: kdaj in kakó?

5.

Tudi stena bela
Črno senco dela.

6.

Nikdár očeta ni ljubila
Izjema — hči pravila.

7.

Naj solnce žgè, naj hruje zima,
Srcé nikdár strahú ne góji!
Več nego méni, človek ima
Snoví železne v krvi svóji.

8.

Kaj je modrost, ljudje vedó,
A malo vé jih, kje cvetè,
Še menj kdo hrepení za njó,
Res moder skoraj ni — nihèè!

Bistràn.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XVIII.

Dozno v noč. Na mizi brlí lučica; ob postelji sloní objokana žena pri bolnem detetu. Rahlo oklepa njega vročo ročico; plašno gleda na telesce, vijoče se od bolečin; strahoma posluša težko sapa . . . Kakor lučica na mizi mrlí slabotna nádeja v srci máterinem, da ji zanese dobrota božja, da bolnemu miljencu okrepí slabotni dih . . . Trudna je do smrti, ali toliko da čuti svojo slabost! Zdí se ji, da bilo greh, ako bi tujim rokam, in bodisi za nekoliko hipov, prepustila šibkega bolnika. Ko bi se pripetilo najstrašnejše, oprostíti bi si ne mogla nikoli, da ni prebila poleg njega tudi najhujšega trenutka, ko zastane drobno srce, ko ugasnejo mile oči — na veke! To dete je vse, kar je otela iz srečnejše dóbe — zanesi Bog, da bi ostala sáma na svetu! . . .

Malo dobrot, mnogo trpljenja je užila doslej; nje solze so često rosile težko prisluženi kruh. Ali trpela je voljno, samó da ni trpelo dete. Kadar so se ji tolikanj ljubo nasmihala ta rdeča ustna, kadar so se ji takó veselo iztezale naproti te mehke ročice, pozabila je vse! Čudno ali res: to šibko bitje, ki vender sámo potrebuje čvrste opore, krepilo je njo; zánje žíví; brez njega ne vé, česa bi iskala na svetu . . . Kolikokrat je veselega srca zrla v prihodnje dní, ko se bode razvijal malí ljubljeneec; kakó svetle sanje so se ji porajale v duši! Kakor greh se ji vidi vse v teh usodnih trenutkih, ko se mlado življenje borí s smrtjo, kar je sanjala kdáj. Presrečna je bila — ali se ji bode res pokoriti za prešérno srečo svojo? Nocoj, v tej uri, mora se odločiti na dóbro ali na húdo, bolezen je prikípela do víška. Tresočo roko mu poklada na čelo — vroče je kakor ogenj; skrbno otira srage ž njega; vsak vzdih ji reže v dušo. Zdajci méni, da je zastala sapa, dete leží nepremično — zbegana se skloni čéz nje, pridržuje sapa — hvala ti, dobrotni Bog, srcece še utriplje, še se dvigajo stiskane prsí, in — ali more biti res? — zdí se ji, kakor bi bila sapa lahnejša, kakor bi pojemala vročina; vidi se ji celó, da igrá nasmeh na ustnih ljubljencevih . . . Ali nikar tega nasmeha! Kdo vé, kakove nebeške podobe gleda bolniček — nebeške podobe! Groza jo je teh besed! Morda že čuje svetle angeljce, kliče ga k sebi, da bode sam angelček med njimi — nikdar takó! Bog, ne jemlji ga k sebi! . . .

Glej, nasmeh izginja, prevara ni, nego živa resnica: dete spi. Mlado življenje je zmagalo po hudem bóji; smrtni angelj beži iz sobe . . .

Máterinemu očesu se razgrinjajo nebeske podobe, groza je ni več teh besed!

XIX.

Samotna kočá na morskem bregu. Spodaj se pené razljučeni valovi in treskajo ob kamenite stene; dež lije curkoma, svetli bliski se vijó po nočnem nebu. Ali v koči gorí mračna svetilka pred začrnelo podobo Matere božje, sivolasa ženica klečí pred njo . . .

Sléharni večer gorí ta luč; ne ugasne ni podnevi, ko se véliki dan vsiplje po tesnem dómu. Vsako noč móli pred njo póstarna žena; vela nje ustna šepečejo, drhteče roke se sklepajo. Ubogi ribiški rod daleč okrog pozná to »večno luč«; vsako dete vé povest samotne žene, in vsakdo hití plašno-sočutno mimo kočé, kjer domuje bitje, kateremu se je zmračil duh! Celó podnevi, kadar sedí starica pred kočó, ko toli brezgibno upira oslabelo okó na nepregledno vodno raván, ko se ji ostri morski veter loví v dolgih laséh in valovi spodaj pojó veličastno večno pesem svojo, ne hodijo radi mimo hiše nabrežne. Saj ne poslušajo radi čudnih besed, ne vidijo radi zbeganih teh pogledov . . .

Dvajset let, morda tudi dèlj! Prav takó viharna noč je bila, ko je jedini sin ostavil mater svojo in šel, da nihče ni védel kam. Blag sin ni bil. V tihi koči so pogostoma odmevale glasne kletve in surove besede njegove; v sosednih hišah je razdvajal družine in trosil prepír v mirno njih življenje. Z jezikom, če treba, tudi s pestjó, prizanašal ni nikomur. Ali mati je trpela voljnó in jokala v samini; zakaj vpríčo njega se ni upala. Samotna je prosila Bogá, da bi se poboljšal zlobni sin — vedela je dobro, da je hudoben! Toda ljubila ga je venderle, in prav nje ljubezen ji je živíla óno malo iskro v srci, da ne bode vedno tak, da pride tudi njemu trenutek, prinési ga nebó ali bridko življenje, ko se pokesá surovosti in zlobe ter odprè srce blažjim čustvom . . . Ta hip ni prišel, ali nastopila je noč, ko je ostavil rodni breg brez slovesa, brez ljubezni. Dvajset let je tega, morda tudi dèlj.

Dejali so res, da je utonil, ko se je v temni noči, morda vinjen, vračal domóv, ali verjeti ni mogla takovim besedam. Umeti ni mogla glasóv, katere je čula pogostoma: da je najboljše takó, da se je sam Bog usmilil matere nesrečne. Takšne besede ji niso mogle biti tolažne;

tudi verjeti ni mogla v tako usmiljenost božjo! Utonil ni, te misli se je oprijela in držala krčevito vztrajno; tudi niso našli trupla njegovega. Nerazumno veselo je pozdravila to novico in hvalila dobroto nebeško. Videla ni, kakó začuden so se ozirali nánjo sosjedje in majali z glavo. Ko bi jih tudi videla osuple, nič zató! Dobri ljudje so, in vsekakor jim utriplje mehko srce pod ráskavo obleko, ali srca máterinega ne umejejo. Sploh ne umeje nihče, kakó i sedaj ljubi sina svojega. Hvala Bogú, izgubljen ni, samó z dómi je šel in vrnil se bode. Na kolenih je obetala pred podobo Matere božje, da bode molila zvesto in presréno, dokler se ne vrne; svetilko je prižgala pred njo, katera ne smé ugasniti, dokler ne ugleda njega, sinú izgubljenega . . .

Dan za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem je mineval, toda ni ga bilo. Zaman je posedala na bregu in napenjala očí, da bi že v dalji zazrla ljubljenca svojega. Kadarkoli se je prikazala ladjica na sinjih valovih, viharno ji je bilo srce; okó se je širilo, sapa zastajala. Žál, bil je samó ribiški čolnič . . . Tožno je povabila glavo in šepetala nerazločne besede. V koči pa je brlela večna luč; na večer je molila pred njo . . . Ali bilo ga ni! . . .

In osiveli so ji nekđaj toli lepi lasjé, ugasnilo je okó, čelo se nagubalo. Umrlo je vse v srci njenem, jedino upanje ne. Iskala ni nikogar, govorila z nikomer; izogibati so se ji začeli. Čimdalje močneje se je oglašala misel po sosednih kočah, da se ji je zmédlo; matere so pravile deci svoji žalostno povest o ljubezni máterini in zlóbi sinovi. Kakó li poséja v viharji, dežji in solnci na strmem bregu in gleda na morjá široko plan — takó se ne véde pameten človek! Da noč in dan gorí luč v nje hiši pred sveto podobo, to je pobožno, in lepó je res, da móli sléharo noč pred njo — ali, usmili se je Bog! — saj ne vé, kaj móli in čemú . . . Uboga žena! Da bi ji vsaj smrt poslalo dobrotno nebó! Ali umreti ne more; kdo vé, do kdaj se bode še mučila takó . . .

Samotna žena že iz davna ni čula takih besed; težko tudi, da bi se menila zánje. Naj mislijo, da je blazna, ali blazna ni. Res se ji časih hoče zmračiti, ali takšni hipi so kratki. Jedino prepričanje, da se vrne sin, odvráča ji blaznost. In če ga bode še čakala leta in leta, priti mora! Videti ga mora in četudi samó za hip; slišati mora, kakó jo plačoč prosi oproščenja, potem umrje rada. Prej ne more, tudi se ji zdí, da bi ne mogla počivati v grobu . . .

Minilo je deset, minilo dvajset let. Dolga dóba in izgubljena. Češče jo sedaj obhaja misel, početkoma rahlo, a čimdalje krepkeje, da je zastonj upala dolgih dvajset let. Morda so ga res pokopali valovi,

in če ne, umrl je daleč v tujcih, ali pa pozabil mater svojo. Brez-uspešna je bila nje molitev, in zaman je gorela večna luč. Zapri se torej, srce, molitvam, in ko gasne nádeja v tebi, čemú bi gorela luč? Toda ne, nikakor ne! Morda je že na poti preko širnega mórja — morda se zdajci odpró duri, in on — Bog nebeški, ali ni prav sedaj čula, kakor bi se nekdo bližal hiši — sedaj, sedaj — ne, nič ni! Vihar bučí, dež lije, valovi grmé . . . V taki noči se ne vrača, ko bi tudi res prišel, in vender: prav v taki noči je šel z dómi . . .

Ali gotovo, varala se ni; tanko nje uhó je čulo stopinje! Morda še pomišlja zunaj, morda se bojí stopiti pred mater — veder nasmeš se ji pokaže na velem lici — bojí se stopiti pred mater, ki ga je čakala dvajset let! . . . Glej, kakó svetlo gorí nocoj večna luč! Nji sámi je tudi tolikanj jasno v srci; toli nepopisno čustvo se giblje v njem, kakor bi — — Ne, motila se ni — glej, odpró se vrata — zdajci ugleda na pragu bradatega možá, in ta mož — okó máterino vidi dobro, ta mož, ki stojí kakor ukopán, ki gleda nánjo solznih očij — to je izgubljeni jedinec njen! Nagovoriti ga hoče, ali duší jo v grlu; vzkliknila bi, hitela mu naproti, ali kolena se ji šibé, stemní se ji, zgrudi se brezzavestna . . .

On pa se sklone čézno, in bridke solze rosé nje lice! Kakó strastno poljublja ta bleda ustna, te zveste zatisnjene oči, skesan, dober sin . . . Ubožica, kakó jo je prevzela nenádejana sreča! Ali že se oživlja slabotno teló, zdajci izpregleda — »Sin!« vse nje trpljenje in vse nje veselje zvení iz tega vzklika, »sin moj!« . . . Čakala ni brezuspešno, molila ni zastonj! Ona sveta luč ljubezni máterine ni gorela zaman. Sedaj je srečna. Sedaj rada zatisne oči, ako hoče dobrotno nebó, katero ji je dalo učakati najlepši hip vsega življenja! . . .

Vihar vije ob kočí, dež lije curkoma, valovi bučé . . .

Jasno gorí večna luč!

S è n.

Zdí se mi, da le sanjala
O ljubezni sem nekoč
In da nikdar ni razvnela
Duše mi ljubezni moč.

Toda niso bile sanje,
In bridkó na dnú srcá
O ljubezni pokopani
Pesem, časih mí igra . . .

Cvetána.

Kakó so Turki osvojili Bihač.

Spisal I. Steklasa.

Domača vojska med Ferdinandom I. in Ivanom Zapoljo je bila vzrok, da je trdnjavo Jajce, katero so Hrvatje branili toliko let, končno venderle osvojil bosanski paša Usref leta 1528. Ko se je udala ta trdnjava, bila je izgubljena vsa branilna črta ob reki Vrbasu, zakaj tudi Banjaluka je bila osvojena istega leta. Hrvatom in ž njimi združenim Slovencem zdaj ni preostajalo drugega, nego odločno braniti bojno črto na Uni in le kolikor móči tudi predel med Vrbasom in Uno. Najhujše borbe so se razvile sedaj v teh krajih; za vsak pédenj zemlje so se Turki krvavo borili s kristjani. Ker poslednji niso imeli dovòlj podpore od sosednih držav, morali so napósled izgubiti tudi ta predel. Trdnjava je bila osvojena za trdnjavo, dokler ni prišla vrsta tudi na Bihač.

Mesto in trdnjava Bihač stoji na levem bregu Une v takozvani turški Hrvaški in pripada najstarejšim mestom v teh krajih. Pravijo, da ga je leta 1250. ogerski kralj Bela IV. povzdignil v slobodno in kraljevsko mesto. V Bihači so kesneje stanovali bani in njih namestniki (vicebani); tudi je bilo v mestu kraljevsko presodišče. Zemljišča okolo mesta pa sta imeli skoraj samó dve rodbini, namreč goriški knezi, imenovani kesneje Blagajski, po mestu Blagaji na Sani, in knezi Gušiči (Karloviči). Leta 1345. je bival ogersko-hrvaški kralj Ljudevit I. 18 dnij v Bihači, ko se je vzdignil, da premaga velikaše hrvaške. Tukaj se je sešel okolo njega tudi zbor na posvetovanje. Pri odhodu svojem je pustil kralj v mestu močno posadko. Ali po smrti tega kralja je bil Bihač pogostoma priča žalostnim vojnim prizorom, zlasti za borbe kraljev Sigismunda in Ladislava Napolitanca radi krone ogersko-hrvaške. Hrvatje, na čelu jim Hervoja, vzdignili so se na svojega kralja Sigismunda in mu vzeli mesto Bihač (leta 1403.). Toda že dve leti kesneje (leta 1405.) osvojil ga je zopet ban Pavel Bešlinac za kralja Sigismunda.

Leta 1434. je podaril kralj Sigismund mesto Bihač z Ripčem in nekaterimi drugimi gradovi knezu Štefanu Frankopanu za nagrado, ker mu je omenjeni knez pomagal, ko se je kralj vojskoval v Italiji. Frankopani so imeli potem Bihač v oblasti do leta 1490. Vender, ko so se po smrti Matije Korvina Frankopani poprijeli cesarja Maksimilijana I. proti kralju Vladislavu II., vzeli jim je poslednji Bihač (leta 1491.). Po Beatrici Frankopanovi je dobil Bihač Ivan Korvin, ki je često pre-

bival v njem. Za Korvinom si je prisvojil Bihač Jurij Braniborski, drugi soprog Beatričin; toda po njegovi smrti je pripadel iz nova Frankopanom.

V tem so Turki vse huje pritiskali na hrvaške zemlje; bilo je treba resno misliti tudi na Bihač, da se utrdi. Že leta 1512. se ime-nuje Bihač mesto, katero bi se moralo med vsemi drugimi utrditi naj-prej. Ko je pa leta 1519. pri Korenici blizu Bihača padel v borbi s Turki slavni hrvaški ban in škof vesprimski Peter Berislavić in mu je bila tudi vojska razpršena, bilo je neizogibno potrebno, da se Bihač učvrstí nemudoma. Zatorej prosi hrvaški zbor na Cetinu kralja Ferdi-nanda I., katerega si je ravno nekoliko prej izbral za kralja svojega (leta 1527.), da bi Bihaču oskrbel posadko. Prvo posadko je privedel v trdnjavo Nikola Jurišić, a zapovednik ji je bil Jakop Ravnikar; od tega časa je bila posadka stalna, kar je bilo vsekakor potrebno, ker je leta 1528. pala trdnjava Jajce, kakor smo že omenili. Posadka je štela po navadi 400 móž, mestu pa je zapovedoval kapetan (mestni stotnik). Prvi kapetan je bil Erazem Turn (od leta 1528.—1535.), ki je bil tudi zapovednik v Ljubljani in kesneje na górnjem Hrvaškem vsem četam, katere so plačevale avstrijske dežele, za njim pa Hrvat Peter Keglević, ban hrvaški, do leta 1538., ko ga je zamenil Jernej Ravnikar. Leta 1540. je izročila kraljica Ana, soproga Ferdinandova, mesto Bihač z vsemi pravicami in povlasticami stanovom kranjskim in jim zajedno naložila, da vzdržujejo in oskrbujejo posadko.¹⁾ Takrat je bil v trdnjavi kapetan neki Gall, leta 1543. pa Viljem Schnitzenbaum. Leta 1544. se je izkazal v borbi s Turki kapetan Jurij Zavrl (Saurer), posestnik gradú Kozjaka, pobivši do 100 sovražnikov in ujevši jih okolo 40. Prav takó napade neka četa Mutnico blizu Bihača leta 1556. Ko posadka to zapazi, napade nemudoma sovražnika in ga pri Izačiči popolnoma razbije. Leta 1558. je bil kapetan v Bihači Jurij Zobelsberg, zadnji moški potomec te plemenite rodbine kranjske. Za njim je kapetanoval Mihael Špalatin, ki je leta 1560. napadel turško trdnjavico Ostrvico na Uni, osvojil jo in pokončal posadko.

Turki so odslej vse huje napadali takozvano turško Hrvaško, in Bihač je bil v veliki nevarnosti. Sicer sta sultan in cesar večkrat skle-

¹⁾ Valvasor (XII., 12) in za njim tudi Dimitz (Gesch. Krains II., 143) trdita, da je kraljica Ana pridružila pri tej priliki Bihač vojvodini Kranjski. Takšen dar pa ni bil niti mogoč po starem državnem pravu kraljevine Hryaške, nego so meščanje mesta Bihača bili podložni še tudi kesneje le banu hrvaškemu in njega sodbenosti, kar dokazu-jejo mnoge stare listine. (Radoslav Lopašić: »Bihač i Bihačka Krajina.« Zagreb, 1890., str. 64.)

nila mir, ali bosanski paše se niso nikoli držali teh mirovnih dogovorov, nego napadali krščanske zemlje, kadarkoli jim je bilo prilično. Pozneje so pa obdolžili kristjane, da so oni začeli prepir. V teh časih (od leta 1560. do leta 1575.) pridobil si je velikih zaslug za obrambo teh krajev in še posebe za Bihač glasoviti junak Herbart Turjaški. Predno je še jel zapovedovati Krajini (leta 1560.), bil je strah Turkom, leta 1565. pa so se začeli prihodi Herbartovi v večji meri, in čete iz vse Kranjske so se udeleževale teh bojev. Glavna skrb zapovedniku na Krajini je bila, da vzdrži Bihač in da ne opusti bojne črte na Uni. Ali Bihač so našinci prav težko oskrbovali s hrano in orožjem, ker so Turki vselej prežali na vsako takovo pošiljatev. Kakó težavno je bilo to oskrbovanje, to povédi Kisl, životopisec Herbartov. Oče njegov Ivan Kisl je imel kakor blagajnik nositi pomoč krščanskim četam v Bihač; ali ni se upal brez krepkejšega spremstva skozi nevarne kraje, zakaj nedavno so Turki napali Sluin, grad in sosedne vasi požgali, polja pokončali ter polovili in pobili mnogo kristjanov. Ko Herbart to zvé, vzdigne se précej iz Senja s svojo četo, napade sovražnika pri Drežniku in zajame takó ves plen in vse jetnike. Ko hoče dalje spremljati Kisla, spoprime se iz nova s Turki, prežečimi na blagó in denar ter jih zapodí v beg. Toliko pa da se utaborí pri Korenici, da nekoliko počije z vojniki svojimi, raznese se glas po taboru, da so Turki blizu in da so napali grad Pergno. Herbart pošlje za prednjo stražo trideset konjikov, sam z ostalo četo se napotí počasi za njimi. O pravem času še pride prednji straži na pomoč, zakaj že jo je obkrožilo 800 konjikov. Kar iznenada navrne sedaj naš junak na Turke, razkropí jih in pobije, 150 jih pa ujame s stotnikom Poturnelijem vred. Takó si je odprl pot v Bihač. Ker je pa dobro védel, da Turki še vedno prežé na Kisla in spremstvo njegovo, spremljal je blagajnika zajedno s stotnikom Ivanom Lenkovičem, ki je šel bržkone tudi pregledovat Bihač.

Leta 1566. je bila zopet velika nevarnost za Bihač in njega okolico, četudi so bile vse oči obrnjene na Siget. Herbart je bil silno oprezen vojskovodja in je zatorej pazil na vsako gibanje Turkov v sosedni Bosni. Slutil je, da se pripravljajo za napad, in zató jih je prehitel. Na same velikonočne praznike predrè v Bosno, razsaja okolo Lušca, požgè do 300 hiš, pobije in poloví mnogo Turkov in se povrne z velikim plenom v Bihač. Leta 1567. je zagovarjal Herbart, poslanec kranjskih stanov na cesarskem dvoru, naj pošljejo pomoč trdnjavi Bihaču še o pravem času, zakaj ravnokar se mu javlja, kakó se Turki pripravljajo, da si osvojé to mesto. Ko se leta 1568. po-

vrne z Dunaja, pohiti z 800 vojaki na Krajino, napade iznenada Turke ter jih razbije in razkropí. Turki pobegnejo v bližnje trdnjave Kamengrad, Udbino, Ključ in Belaj; ali skoro se iz nova prikažejo pri Bihači, kjer jih pa Herbart drugič popolnoma potolče. Tudi leta 1572. so se pripravljali Turki na vse pretege, da napadejo Bihač. Glas o tem namerjanem napadu je prinesel v Bihač turški uskok Frančišek Kaplovič, ki je potrdil, da so Turki zbrani blizu Udbine pod Ferhadbegom in da preté vsak čas napasti Bihač ali Repič. Kranjske stanovne močno vznemiri ta novica; izdadó oglas vsemu vojništvu, naj bode pripravljeno za vsak slučaj. Lamberga pa pošljejo v Gradec po Herbarta, da se napotí nemudoma na Krajino, kateri pretí tolika nevarnost. Drugih glasov o tem napadu nimamo, vendar so bržkone plenili po hrvaških mejah, dasi Bihača sovražniki niso mogli osvojiti, ker ga nahajamo še nadalje v krščanskih rokah. Kapetani so mu bili v teh časih Jurij Kronschal (1564.), Adam Schramf (1565.), Danijel Lozer (1570.), Friderik Višnjanski (1573.) in za njim Sebastijan Lamberg starejši od leta 1573.—1577.; potem Benko Krainer (1578.), Jurij Paner (1579.) in zopet Sebastijan Lamberg (1579.).

Najhujši sovražnik kristjanom je bil v tem času bosanski paša Ferhad. Po njegovem načrtu bi bilo osvojiti vso Hrvaško do Kolpe in potem napadati sosedne dežele slovenske. Dobro vedoč, da ne more pridobiti Bihača, predno ne osvoji vseh bližnjih trdnjav in sosedne zemlje, napadal je zaradi tega malone vsako leto predele do Kolpe in jih strašno pustošil. Najhujši so bili ti napadi v letih 1572.—1578., dokler se ni postavila trdnjava karlovška. Herbart Turjaški je združen z drugimi velikaši slovenskimi prosil pomoči ubogi Krajini in dokazoval na vsakem zboru, kjer je bil prisoten, kakó velika nevarnost pretí avstrijskim dednim zemljam, ako osvojé Turki kraljevstvo hrvaško. Posebno se je odlikoval na zboru v Gradci leta 1574., ko je zagovarjal prošnjo grofa Zrinjskega, da se nemudoma učvrstita Bihač in Hrastovica, ker ondotne kraje Turki napadajo najhujše, dasi je bil nekoliko prej sklenjen mir med Turki in cesarjem na osem let.

Že spomládi leta 1575. se vzdigne Ferhad-paša na svojo pest in napade turško Hrvaško. Strašno jo popleni, sósebnó okolico bihaško. Ivan Turjaški, strijc Herbartov, vzdigne se nánj, ali nesrečen je. Vojska mu je premagana in sam ranjen. Obrekovalci pa v tem času obdolže Herbarta, da je prezrl vojaške zapóvedí in takó nekaj zagrešil, ali pa da je bil celó sporazumljen s Turki. To junaka našega silno razžali; sijajno se opraviči na zboru v Brucku, kjer je bival

vso pomlád. Ali niso se še dogovorili na tem zboru, kakó bi ubranili meje, ko prijavijo zastopniki kranjskih stanov nadvojvodi Karlu, da so Turki zasedli Bihač in se navalili z veliko silo na Dubovec (poleg današnjega Karlovca) in Metliko. Skupščina poroči hitro Ivanu Turjaškemu, da kolikor mogoče brani trdnjave, dokler mu ne pride izdatna vojska na pomoč. To je bilo dné 12. vélikega srpana. Ali dné 4. kimovca je bilo Herbertu Turjaškemu prijavljeno še žalostnejše poročilo, da se je združilo pet turških zapovednikov, ki so sklenili osvojiti vse trdnjave po Krajini. Prvi udarec je bil zopet namenjen sevéda Bihaču. Ali ker ga niso mogli osvojiti, plenili so »od dalmatinskih bregov do sredozemske Bosne,« kakor pravi zgodovinar Istvanfy. Da ukroti krvoločnega Ferhad-pašo, sklene zbor, naj gré v Krajino nemudoma sam Herbert in prežene Turke iz nje preko Une. Ali nesreča je hotela, da je le-tá sicer toli srečni vojskovodja v borbi s Ferhad-pašo nesrečno končal pri Budačkem dné 22. kimovca leta 1575.

Po tej bitvi, takó nesrečni za kristjane, bil je Turkom odprt pot v predele do Kolpe, zakaj vse je pričakovalo, da skoro za tem porazom pade tudi Bihač. Za ta slučaj so utemeljili na predlog nadvojvode Karla današnji Karlovec (leta 1578.), da brani Turkom vhod v sosedne dežele slovenske. Navzlic temu bosanski paša ni popustil načrta, da namreč osvoji Bihač. Trdnjavica za trdnjavico je bila osvojena, in takó je bila do malega vsa okolica bihaška v turških rokah. Prej so že pale trnjavice Dubica (leta 1538.), Zrin (leta 1554.), Kostajnica (leta 1556.), Novi (leta 1556.), Krupa (leta 1565.); in sedaj so osvojili Turki Bužim (leta 1576.), Cazin (leta 1576.), Ostrožac (leta 1577.). Bihač je bil torej obkoljen od samih turških trdnjav, in našinci so imeli sedaj še večje težave nego prej, ako so hoteli oskrbovati posadko s hrano in potrebnim orožjem; treba je bilo vsekakor spremstva močnih vojaških oddelkov. Vse tožbe cesarja Rudolfa II. in nadvojvode Karla zaradi teh napadov in plenjenja niso pomagale, zakaj na sultanovem dvoru jim je prijalo to, kar je delal Ferhad-paša, in radi tega so odgovarjali cesarju še posebno drzno in porogljivo. Ker se je bilo bati, da ne bi ostala trdnjava brez oskrbe in se končno morala udati Turkom, razpravljal je odbor stanov kranjskih, štajerskih, koroških in goriških na zboru v Brucku leta 1578., ali bi še délj vzdrževali Bihač in zató osvojili sosedne trdnjave, ali pa ga podrli, da se Turki ne vgnezdijo. Odborniki sklenejo po tehtnih preudarkih, da je treba trdnjavo braniti še délj, in da se zató zbéri nova vojska, katera vrhu tega osvóji ves predel okolo Bihača. To je bilo pa tudi potrebno, zakaj že meseca sušca dobí nadvojvoda Karol glas, da

so Turki predrli na Hrvaško in da so se namenili udariti na Bihač, kar so tudi storili skoro potem. Ali Bihač se je držal, ker ga je hrabro branil zapovednik Sebastijan Lamberg z dobro oskrbeno posadko.

Da osvoji izgubljene trdnjave okolo Bihača in lože oskrbuje sam Bihač, zbrala se je na povelje nadvojvode Karla I. vojska 9000 móž, ki je imela s seboj tudi 18 večjih topov. Glavni zapovednik ji je bil Jurij Khevenhüller. Iz početka je bila naša vojska srečna in je hitro osvojila tri trdnjave Cazin, Zrin in Ostrovac, ali pod Bužinom jo ustavijo Turki. Zapovednik trdnjavi se ni hotel podati, ker je védel, da mu pride na pomoč Ferhad-paša, kar se tudi zgodi. Vojska 30.000 Turkov prihrumi pod Bužim, vendar ne pride do odločilne borbe, nego samó do manjših prask, v katerih pade več sovražnikov nego naših vojakov. Našincem to ni koristilo mnogo, ker so Turkom dohajale pomožne čete od vseh strani, število naših vojakov se je pa le manjšalo. Končno Khevenhüller spozná, da ne more premagati Turkov; zató se vrne s svojo vojsko domóv dné 3. kimovca. Ves ta Khevenhüllerjev prihod ni izposloval drugega nego to, da Turki niso osvojili Bihača, da se je popravilo mestno zidovje, obnovil požgani samostan, iz nova sezidala mnoga poslopja za razne zaloge in pokrepila posadka. Bihač se je takó mogel držati do leta 1592., četudi so ga Turki često napadali v tem času, posebno še zadnji dve leti, predno se je udal. Tudi to, kakó so se vojevali Turki, rešilo je Bihač preranega padca. Turki so hoteli namreč najprej osvojiti vso okolico bihaško, zató so iz večine z manjšimi oddelki raztreseno napadali trdnjave, katere so ponajveč tudi osvojili. Toda leta 1587. so začeli Turki zbirati veliko vojsko, da zvrše znamenito podjetje. Hoteli so namreč osvojiti Sisek in potem predreti dalje čez Hrvaško na Ogersko, kjer se jim je protivila na jugozapadni stráni le še trdnjava Kaniža. Kakor je pred utemeljitvijo Karlovca mislil Ferhad-paša, da mu je mimo Metlike odprt pot v sosedne zemlje slovenske, in je zató posebno pogostoma napadal kraje med Uno in Kolpo, takó je kesneje novi bosanski paša Hasan prediral v predele med Uno, Savo in Kolpo, da osvoji Sisek, zakaj Karlovec se mu je zdel prečvrst, da bi ga mogel premagati. Proti Sisku je zbiral tedaj Hasan-paša svoje sile od leta 1587. do leta 1590.

Za Sebastijanom Lambergom je stotnikoval v Bihači leta 1580. Francišek Rössel, a za njim Danijel Obričan do dné 17. grudna leta 1583., ko so ga Turki pri Drežniku napali z veliko četo in ubili. Turki so mislili, da je že sedaj odzvonilo Bihaču, in so posebno hudo razsa-

jali po okolici in pokončevali pólja, češ, da se jim prebivalci udadó. V teh hudih časih so zapovedovali v Bihači leta 1584. Ladislav More, Jakop Prauk in Francišek Horner; od leta 1586. — 1590. pa Tomaž Dornberg, za katerim je prišel Krištof Obričan do leta 1592.

Jedini važni dogodek za Bihač v tem času je osvojitve trdnjavnice Repiča leta 1589., ker je bila zaradi nje posadka bihaška še bolj odcepljena od krščanskega posestva in je bilo odslej posadko oskrbovati še teže nego prej.

(Konec prihodnjé.)

Nevarni studenec.

Požene dekletce kremenec
V globoki planinski studenec,
Za njim pogleduje okó:
»Nazaj li prinese ga kdó?«

»Zakaj si, dekletce ti zalo,
V studenec kremenec pognalo?
Upléni povódni te mož,
Če dělj togotilo ga boš!«

S pečine takó govorila
Mladenki pogórska je Vila,
Odšla je v planino potem,
Izginila v mēgli očem.

Ostavlja dekletce vodíco,
Ugiblje in máje z glavíco:
»Če mož bi povódni me vzel,
Kaj moj bi ljubimec začel?!«

y.

Usèhla kita.

Ód cvétov posušena kita,
Spominov bridkih vzbujáš moč:
Ko zdr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Sovražnik déžel je preplavil,
Za dom, sinovi krēpkí, v bran!
Na bój se mnogí sin odpravil,
Ljubimec tudí njo ostavil,
Šel v bój srčan.

Cvetóv mu na klobuk pripela,
Ta cvet je nji v spomin ostal.
Na tlá domača prihitela
Po zmagi truma je vesela,
A on je pàl

Zató, usèhla cvetja kita,
Spominov bridkih vzbujáš moč:
Ko zdr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Bistrán.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

III. Težavna rešitev.

Oj, Bože, že zopet se začena streljanje! Ubogi oče moj! Takó vzdihla vitka mladenka, ki je ranega jutra stopila na prostorno in ravno postrešje domače rupe, v kateri nabirajo deževnico, ker žive vode ni dosti v okolici. Iz gorenjega nadstropja te hiše, stoječe na morskem bregu, držé vrata na óni hodník, okrog katerega stojé v čašah raznovrstne cvetice. Káj krasno se vidi odtod na zaliv morinjski in na óne velikanske, pečevite goré, ki se vzpenjajo naravnost od morja do sinjega nebá: goré krivošijanske.

S severa se čuje živahno streljanje, da se ótli jek neprestano zaletava ob nasprotné pečine. Na ónih vrhovih in po ruševih dragah se boré že štiri tedne vstaši s cesarsko vojsko. Ali dan za dnevom se morajo umikati, dan za dnevom popuščati počasi napredujočim vojakom óne klance, katere so hoteli braniti s krvjó in življenjem. Časih se udeležujejo boja tudi bojne ladje, ki ponosno plujejo po zalivu. Strašen grom se razlega iz velikanskih topov in opominja vstaše, naj se podadó; grozne krogle nosijo óno strogo poročilo góri med viseče pečine, kjer se jim morajo umikati borilci.

Solzni očíj gleda deklè proti severu in zapazi od morinjske strani čoln, ki se hitro bliža obrežju. Zdajci spozná veslarja in se vrne v sobo, da ga naznani materi.

Ko dospè čoln do brega, skoči iz njega mladenič v krasni obleki bogatih Risjanov in hití do bližnje hiše, kjer s kijcem krepko udarja na vrata. Brzo mu odpró, in prišlec stopa v górenjo sobo, kjer ga strahoma pričakujeta mati in hči; Bog vé, kaj jima poročí z nemilih gorâ!

»Dobro jutro! — Skrijte me, neprijatelji so mi za petami . . .«

»Ali za Bóga, kakó si došel k nam, in góri se bijejo?« vpraša ga prestrašena žena s pomilujočim glasom.

»Pozdrav od očeta; njemu je povsem dobro! Želel sem vas videti; saj je mir po brdih, ker neprijatelji ne morejo dalje . . . Ali orožniki so me sledili, in utekel sem jim le iz težka. — Danica, in ti mi še roke ne podaš? Oj, če bi znala, da sem vse te nevarnosti prebil zaradi tebe!«

»Zaradi mène, Bogdan? — Zaradi mène bi bil moral ostati pri očetu mojem in ne ostaviti svojega mesta, ko pride do boja! — Ali čuješ strel iz pušk in topov? Do nas se širi jek, in mladi Bogdan — pohaja znance svoje!«

Grkim glasom ga je odvrnila déklica in šla na rupo, ne da bi ga bila pogledala.

Prestrašen zrè za njo Bogdan, osupla mati pa ga prime za roko, rekoč: »Pústi jo, Bogdan; skoro bode mislila drugače. Pojdi, da se skriješ, predno bode prepozno.«

Brez odgovora gré za njo v spodnje prostore, kjer se skrije za drvi in sodi.

Skoro potem pridejo orožniki.

»Ali nisi videla tukaj ubežnika?« vpraša vodník Danico.

»Videla. Tekel je ravno do naše hiše, ali kje je sedaj, ne vé.«

Orožniki stopijo v hišo.

»Mati, povej, ali ni ubežnik z gorâ pri tebi?«

»Kakor vidiš, ni ga. Bil je pri mênì, ali odšel je.«

»Tudi vaš oče je pri vstaših«, reče neki orožnik.

»Res, da je, Kaj moremo mi zató?« odgovorí žena.

»In vi ste ž njim v zvezi in mu javljate vsakojake novosti? Pošiljate mu poročila?« izprašuje vodník dalje.

»Tega ne moremo, sam dobro véš, ker ste zalegli vsa pota! In sedaj ne želite ničesar več?«

»Saj nam ne povéš resnice; vpraševal bi zaman.«

»Kar vé, govorim!«

»Dobro. Razkaži nam hišo.«

Preiščejo torej, kar se dá nagloma preiskati; toda skoro odidejo, da ne izgubé sledú za ubežnikom.

V tem je stala Danica na hodniku in zrla proti bregovom krivosijanskim. Po morji se je zibal ribarski čoln.

»Hvala Bogú!« vzklikne dekle na tihem. »Grgur prihaja. Pomoči mora!«

In ko veslá tjâ pod hišo, reče Danica ribiču: »Opóldne me čakaj pri samostanu, govoriti moram s tabo!«

Z roko migne Grgur in skoči pri bližnjem zidu iz ladje.

Sedaj stopi mati h hčerki, resna, vitka žena blagega obličja in milosrčnega pogleda.

»Zakaj si žalila Bogdana?« vpraša jo mило. »Tvoj zaročenec je in bodoči gospodar, kakor želí naš oče.«

»Kakor Bog hoče. Ali ljubiti ga ne morem, najmenj danes« — odgovori deklè nemudoma.

Mati vzdihne: »Sveti Trifun ti pomozí, trdosrčno dete! — Ali zdaj pojdiva na delo!«

Toplo sije solnce na puhtečo luko. Skaloviti vrhovi visokih gorâ se blesté v beli snežni diki. Pri morji pa vlada pomladanska sapa, in v zrcalu sinjih valov odseva zeleno obrežje.

Pri kalugjerskem stanu svetega Save pohaja pod zelenim in cvetočim drevjem mladenič krepke rasti in jasnih očij. Pogledi mu poletujejo sedaj proti Risnju, sedaj proti Perastu, pričakujoč kakega poročnika.

Zdajci se odpró samostanska vrata, in Danica mu pride naproti. Kakó je lepa! Okolo visokega belega čela se ji vijó izpod rdeče čepice krasni temni lasje, kriti z belim ovojem; v ónem temnožoltastem obličji sijejo zardela lica in milo razcvela usteca, in očí, te žarnotemne oči se svetijo kakor sèn sladke pomladanje noči in se zatopé v oči mladeničeve.

»Hvala ti, da si prišel, Grgur moj!«

Podá ji vesel roko: »Klicala si me, evo me! Česa želiš, milica moja?«

»Danes še moraš v goré. Bogdan je ostavil očeta. Mèni mré srce po njem! Pojdi in čuvaj ga. Bog zná, ali nama ne bode v korist, če mu ohranimo življenje in — slobodo!«

Mladenič dvigne glavo: »Dana, nemogoče je, kar zahtevaš!«

»Tebi ni nemogoče!« reče mu ponosno déklica, »ker me ljubiš.«

»Dà, ljubim te; ali pomisli: moja majka, moja sestrica, ako izgubita rednika! In — nečem se bojevati proti zakonu in pravu, ne morem!«

»Saj tega tudi ne bode treba. Samó braniti moraš očeta in ga podpirati! Na večer prejmeš tù pri kalugjerih od mojega strijca obleko in živež; vse drugo prepuščam tebi. — Dragi Grgur, idi na pot do najine sreče! — Bog te ohrani in privèdi zdravega v moj naročaj! Zaradi matere in sestrice ne skrbi, saj sta tudi moji! Pozdravi mi očeta! — Sedaj pojdi v samostan, nikdo naju ne smé videti v pogovoru. Z Bogom, Grgur moj!«

»Zdravstvuj tudi ti, mila mi Danica!« odgovori ji Grgur in ji stisne roko. »Bog me bode čuval in tvoja molitev!«

Takó se ločita. Danico izprehaja bojazen, in vender jo teši nádeja; mladeniču pa polni srce óno oživljajoče čustvo, ki se vzbudi po težkem notranjem boji!

Na lahkih pomladanskih oblačkih je prijadrilo jasno jutro izza skalnatih vrhov črnogorskega pogorja, ko je korakal Grgur po pečinah nasprotnega polotoka proti severni strani. V dalnjem krogu se mora plaziti, ako hoče priti do vstašev, zakaj vse obrežje in bližnje višine so že posedli Avstrijci. Samó po divjih razpokah in prepadih tega brega se mu morda posreči, da uteče brez zavire.

Sedaj stoji na vzhodnem klanci mogočnega gorovja Snežnice in gleda dóli na morje. Hladna sapa vlada v teh višinah, in jasno se razpenja nad njimi modro nebó; ob vznožji pa leže v jutranji mračini notranji zalivi kotorski. V pólmraku ugleda otočiča pri Perastu, severno od njiju, pod visečimi in v nebó kipečimi pečinami, uzrè kalugjerski samostan in južna poslopja risanjska, in če gleda ostreje, zdí se mu, da vidi celó hišo, kjer morda sedaj móli déklica na srečo njegovemu podjetju.

Čimdalje svetlejša je vzhodna stran; ondu se žaré snežni vrhovi črnogorskega Lovčena v rožni solnčni svetlobi; napočil je dan.

Grgur si počije in stopa hitro dalje. Le po nekod vidi stezice med pečinami; ali po teh stezah se ne smé potikati; po njih hodijo stražniki. Urno se plazi po velikanskih pečinah. Krijejo ga stene, po tri štiri metre visoke, ki so zgrajene kakor stopnice za orjake druga vrhu druge.

Vse je mirno pod njim in okolo njega; zakaj óni del gorovja je najpustejši in na vseh stranéh obkoljen po golih gorah.

Na vrhu večkrat ugleda straže. Tedaj léže za steno in čaka, dokler ne odidejo. Nekoč se mu stražniki toliko približajo, da bi umel vsako besedo, ako bi poznal njih jezik. Tesno se pritisne k steni — in vedno se bližajo glasovi. Ravno nad sabo začuje sedaj korak vojakov; razsuto kamenje se taka čézenj v prepad... Ako ga najdejo, izgubljen je, dasi nima orožja pri sebi...

Na srečo odidejo vojaki, kakor so prišli; videli ga niso. Grgur si oddahne in gré za nekoliko časa zopet na pot.

Takó prispè med strmimi vdrtinami in zijočimi prepadi, med stražami in vojaškimi postajami na višine nad Unirinami, katere so posedli lovci. Ravno zahaja solnce. Ali kakó pride na drugo stran, da ga ne zasačijo?

Težko se vije med velikanskimi skalami in nizkim, a gostim bukovjem severne plati Vele Bukve, goré nad trinajststo metrov visoke. Nje divje razpokline, globoke dráge in jame so polne snegá, v katerem se pogreza, da se mu često zdí, kakor bi moral poginiti v ledenem grobu.

Proti večeru pride v dolinico, obkoljeno z visokimi gredami golih strmin. Tù mora pričakati noči, zakaj varno ni, tudi v mraku ne, preprečiti dolino, po kateri vodi pot obilim stražam.

Ko se stemní, poskakuje od pečine do pečine, od grma do grma. Kolikokrat mora obležati in slušati, predno se upa iz zavetja!

Ali končno obkroži dolino unirinsko in krene v temni nôči proti vzhodnemu kraju Pažuna. Tukaj uzrè stražna ognjišča vstašev za visokimi grmadami nabranega kamenja. Po neizrecnih mukah, katere mu provzročuje težavno zemljišče, pride do višin, katere še branijo vstaši.

Skrajne straže ga primejo.

»Dajte mi orožja, želim biti z vami!« reče na kratko, ko ga privedó do prve čete.

»Kdo si? Zakaj prihajaš šele danes?« vprašajo ga.

»Ker pretí sedaj največa neva nost«, odgovori Grgur. »Ali povejte mi, kje je vaš vodja?«

»Vodja naš? Vodimo se samí . . . Tam na óni glavi ti biva Risto Medún s svojci; le-tá misli, da nam zapoveduje. Pojdi k njemu!«

Ravno to je bilo, kar je želel zvedeti Grgur; skoro stojí pred očetom svoje Danice.

»Dovôli, da ostanem pri tebi, Risto!« reče mu. Risto ga meri z ostrim pogledom, kakor bi mu hotel pogledati na dnò srca:

»Kaj hočeš ti pri nas, prijatelj sovragu našemu?«

»Ob tebi se želim vojevati, in ako treba, umreti. Ne ostavim te več! Daj mi orožja!«

»Bodisi. Ali sedaj mi odgovôri po resnici: Ali si na Veli Bukvi videl naših ljudij? Poslal sem tjà Bogdana in dvajset najboljših junakov, da opazujejo, kakó se giblje sovražnik nad Morinjami; vender še nisem dobil poročila!«

»Nikogar nisem videl, nikogar, Risto, in vender sem hodil po óni strani. Povsod je polno vojakov. Bližajo se že Crkvicam.«

»Moralí smo se umekniti. Ali te višine hočemo braniti. Grgur, kakó je moji rodbini?« vpraša Risto z rahlim glasom.

»Obe sta zdravi, mati in hči in te pozdravljata . . . vzprejeli sta gosta . . .«

»Gosta? Vojake v posadko?«

Ravno hoče Grgur odgovoriti, ko prihití bled mladenič obezane glave in stopi pred njiju.

»Oj, ti si, Vrče! Kaj imaš dobrega?«

»Vse izgubljeno, jaz jedini utekel pogubi! Neprijatelji pritiskajo od vseh strani!«

»In Bogdan? Tudi poginil?« vpraša starec prestrašen.

»Ne, on je pri — nevesti. In dočim je odšel — včeraj rano je bilo — obkolil nas je neprijatelj nad Morinjami, kjer je velel Bogdan, naj čakamo — in vsi so pali po vražjih ónih kroglah, vsi, samó jaz sem se umeknil, toda prestrelili so mi roko in me ranili v glavo . . .«

Bledega lica se obrne vodja.

»Grgur, prejmi orožje!« reče mu in gré na rob pečevja, s katerega se vidi v doline in soteske dolenjega Krivošija.

(Konec prihodnjíc.)

Tri reke.

Troje strug čez plan drží,
Reke v njih valé se trí.

Prva nosi do morjá
Znoj slovenskega možá.

V drugi plavajo solzé
Našega rodú v morjé.

Váli tretje v mórje spó,
Z našo je rdečé krvjó.

Reke trí hité čez plan —
Kdaj jim bode tek končán? . . .

y.

Potnik.

Od tebe stráni v daljno mesto,
Od tam še dalje moram zdaj,
Srcé domá ti bilo zvesto,
Na tujem bode vekomaj! . . .

On kraje zapustí domače,
A nje med tujim svetom ni —
Kaj mesta hrup mu, kaj palače,
Kaj njemu tujke so oči?

Ostavi mesta, ljudstvo tuje,
In vrne potnik se domóv,
Iz stolpa tožno pesem čuje —
Kaj ta pomení glas zvonóv?

Ni znal, da ona je nevesta,
Nje zaročenec — grob hladan . . .
Da njemu bila bi nezvesta,
Ves svet se trudil je zaman!

y.

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal Anton Kaspret.

(Dalje.)

b istem času so ukratili nekaterim kmetom v Bohinji tudi lovsko pravico. Dvojiti ni, da je cesarski namestnik v Ljubljani izjemno dovolil Studorovcem, ker so stražili ob beneški meji in opravljali važno službo graščini in deželi, loviti po graščinskih gozdih.¹⁾ To jim je Hartmann pl. Kreyg, dasiravno niso bili njegovi podložniki, prepovedal strogo in pod težko globo. Nató so se kmetje pritožili pri cesarskih poslancih v Rádovljici z nastopnimi besedami: »Gospod Kreyg je po krivici in brez vzroka razdril naše nastave in jih nekega dné razsekal 25, in kjerkoli jih še dandanes iztakne, dá jih razsekati in nam takó brani loviti divjačino. Vsakdo okolo nas loví, mi pa, kraljevi podložniki, ki živimo sredi lovske branjevine, ne bi smeli loviti?«²⁾

Bržkone so smeli Studorovci loviti divje koze le takrat, kadar so bivali na planinah, toda menili so, da so dobili to pravico na večne čase. Iz navedene pritožbe vidimo, da so Studorovci in njih sosedje neusmiljeno uporabljali dovoljenje cesarskega namestnika. Zalezovali so divjad z vsemi tedaj rabnimi lovili, kakor s pastmi, nastavami, vrvmi, mrežami in skopci ter polovili več, nego se je spodobilo. Ko je to zvedel deželni knez, ukazal je Hartmannu pl. Kreygu, naj prav marno varuje divjačino v bleškem in rádovljiškem lovišču in razdira in razsekuje vse pasti in nastave. Takisto je ukazal cesarski višji lovec, Krištof Regenbogen, ki je nekoliko pozneje prišel v Rádovljico. Bleški graščák je le ravnal po svoji dolžnosti, da je vsem kmetom strogo prepovedal loviti.³⁾ V zmyslu cesarskega povelja so ukrenili tudi poslanci, da morajo kmetje opustiti visoki lov.⁴⁾ Nató so se Bohinjci udali in v veliki in obsežni pritožbi 1515. leta ne omenjajo dalje visokega lova.

Bolj nego prepoved lova in ribarstva so bila gorenjskim kmetom na škodo druga graščinska novotarstva.

¹⁾ II., 113. wir haben von altem Herkommen gehabt frey auf dem gepurg, hetz, setz, gamsen vnd mader zv machen, vnd zw der benannten wildwaid hat vns noch der vitzdum von Laibach satz vnd hetz geben.« Prim. VIII., 135. ²⁾ II., str. 113. ³⁾ VI., 126. ⁴⁾ VII., 133.

V nekdanjih časih so imeli pravico do planinskih pašnikov vlastelini. Graščaki, ki jih niso uživali sami, dajali so jih svojim podložnikom za denar ali pridelke (sir) v najem. Vsak zemlják bleške in rádovljiške graščine je imel ali svojo planino ali delež občinske planine ali občinskega pašnika.¹⁾ Nekateri kmetje, pripadajoči rádovljiški graščini, imeli so še ta priboljšek, da niso za uživanje planinskih pašnikov iz vzrokov nam neznanih plačevali nobenega davka. Vsaj Gorjanci nas zagotavljajo, da so bile za celjskih grofov planine Krma, Klek, Kranjska Dolina, Jastrebnica, Lipanica in Kozjak proste vsakega davka. Šele ko so izmrli celjski grofje, naložila sta Andrej in Jurij pl. Kreyg, ki sta imela v zastavi rádovljiško graščino, rečenim planinam davke v prid bleške graščine.²⁾ Da bi se kolikor móči ukoristil pri teh planinah, spojenih z bleškim posestvom, oddal jih je Jurij pl. Kreyg največ ponujajočim in ne najbližjim kmetom. Gorjancem je vzel planino Krmo in jo dal v najem odležnejšima srenjama Zasep in Mužje.³⁾ »Nam se godí«, pritožili so se nató Gorjanci, »velika krivica, zakaj Zaspjanje in Mužjanje gonijo svojo živino že ob Rešnjem Telesi na planine preko naših pašnikov in krčevin, ležečih v Radovni, od katerih posebe plačujemo davek v Rádovljico. Istotakó gonijo že na sv. Lorenca dan živino s planin in popašajo naše travnike in laze. Tudi se vozijo ob rečenem času skoro vsako nedeljo in vsak praznik na planine po sir in maslo, polegajo na naših senožetih in novinah ter jih popašajo z volmi in konji. Zató prosimo prav ponižno, naj se jim to prepové, in naj se navedene planine prepusté nam Gorjancem, da ne bodemo imeli vedno toli škode; in zató hočemo radovoljno plačevati užitnino tistemu, kateremu gré po pravici, ali cesarskemu Veličanstvu ali pa bleški graščini.«⁴⁾

Takisto je bilo s planinico Ograd; tudi ta na vojvodski zemlji ležeči pašnik je spojil Jurij pl. Kreyg s posestvom bleške graščine ter ga potem dal v najemščino Sinhardu Drolu v Mužjah za 70 šilingov.⁵⁾ Hartmann pl. Kreyg sicer trdi, da ni res, kakor so povedali Gorjanci ter se sklicuje na stare rádovljiške urbarje, v katerih so zaznamenovani vsi davki, dohodki in vse užitnine, samó góri omenjeni pašniki ne.⁶⁾ Toda baš to kaže, da se ni od imenovanih pašnikov plačeval noben davek. Ako je izjava Gorjancev verodostojna — in vzroka nimamo,

¹⁾ XI., 143. Item auch von der Kas auf den alben, das auch vor zeiten sein frey gewesen ain yegliche alben zw seiner hieben, nun wir muessen auch Käs davon geben vnd vor nit gewesen ist* —.

²⁾ V., 118. in 119. von vnsern eltern haben hören sagen vnd noch die alten sagen vnd also ist, (die von Kreyg) kein obrigkait nit gehabt hat, sondern die von Cilj vnd die vorgeschriebenen alben all frey gebesen sein, das meniglich wissent ist.*

³⁾ ibid. ⁴⁾ V., 118. ⁵⁾ I., 111. ⁶⁾ VI., 131.

da bi dvojili o nje verjetnosti — tedaj sta Andrej in Jurij Kreyg ob času, ko sta imela zajedno v zakupu bleško in rádovljiško graščino, rečene planine podvrгла davku in naložila dotičnim uživalcem dolžnost, plačevati davek v bližnji Bled namesto v odležnejšo Rádovljico. Navzlic temu je vzela graščina v zadnjem desetletji XV. veka Gorjancem imenovane planine ter jih prepustila Zaspljanom in Mužjanom, ker so ti obljubili dajati večjo užitnino. Samó to so dosegli Gorjanci, da so obljubili novi uživalci povrniti škodo, katero jim dela živina, kadar jo gonijo na planine in s planin.¹⁾

Nadalje so nastali prepiri, ker so porabljali planinska pota in steze. Rádovljiški kmetje so tožili cesarskim svetovalcem, da jim Kreygovi hlapci branijo, goniti drobnico po navadnih planinskih stezah na Laško; zaradi tega jo morajo goniti čez drn in strn in po nenavadnih nevarnih gonjah, in zategadelj jim vsako leto ohromí in pogine veliko živine.²⁾ V tem slučaju je bila prepóved graščákova osnovana prav takó, kakor pritožba kmetov. Kadar so rádovljiški kmetje in njih sosedje gonili drobnico na Laško, krenili so v Bohinjsko dolino in odtod na Laško po sila težavnih gorskih potih, ki držé iz imenovane kotline na Bovec, Tolmin in Čedad. Po tisoč in še več drobnice so gnali večkrat na leto in teptali ob potih in stezah ležeče travnike in sosedna polja. Posebno veliko škodo se imeli obrnski tlačanje (Obrne), ker so rádovljiški kmetje baš v tem času, ko so bile njih senožeti v najlepšem cvetu, gonili cele tolpe ovác in koz sredi njih travnikov, dasiravno so bila spodi in zgóri še druga stegna.³⁾

Ti prepiri so še celó zanimivi v drugem oziru; zakaj pričajo nam, da so bili gorenjski kmetje takrat imoviti in da so zajemali svoje premoženje posebno iz živinarstva, ki je še dandanes prva podlaga njih blaginji. Drugi dokaz temu je pritožba, katero so podali kmetje proti drugemu povelju bleškega graščáka.

Skozi ves srednji vek so prihajali Langobardom in oglejskim patrijarhom podložni laški pastirji poléti s svojim blagom v slovenske goré, kjer so rasle blagodišeče planinske trave. Lahí so gonili celó na Črno prst in še dalje na bohinjsko stran svoje čede v planine. Ti so prvi začeli slaviti planine in Slovence učiti sirarstva. Da je začetek našega planinarstva italijanskega izvira, vidi se iz tega, da imajo mle-karske mere romanska imena, in tudi nekatere najstarejše planine se nazivljejo italijanski (n. pr. Kašina pod Krnom od italijanskega cascina = sirarnica, pristava).⁴⁾ Da bi tudi planine kolikor móči nesle visok do-

¹⁾ VI., 131. ²⁾ I. 109. ³⁾ VI., 121. in 122. ⁴⁾ Simon Rutar: »Letopis Matice« 1885., str. 322.

biček, dajale so se namesto domačim podložnikom tujcem v najem in uživanje. Takó je oddala graščina brez ozira na domačine planino »Pri jezeru« (blizu bohinjkega jezera) ki je pripadala z górenjo polovico rádovljiški graščini, s spodnjo pa bleški, brez ozira na domačine tolminskim pastirjem. Ko so ti svojo živino prignali in postavili planino, poslal je Hartmann pl. Kreyg svoje hlapce, ki so jih baje zategadelj, ker so se krivično polastili spodnje polovice, izgnali in čedadske pastirje ustavili, ker so obljubili plačevati večjo desetino. Po Kreygovih hlapcih ustavljeni Lahi so vzeli potem rádovljiškim kmetom Bohinjko planino, za katero so že delj časa plačevali desetino in še nekaj glav živine, rekoč: »Kreygov upravnik nam je ukazal to.«¹⁾

Iz tega vidimo, da so graščáci iz dobičkaželjnosti in proti obstoječemu fevdnemu redu dajali tujcem prednost in pri tem še motili domačine v posesti; sevéda je moralo takšno postopanje vznemirjati kmete.

(Konec prihodnjíc.)

Moška solza.

Kje so, bratje, srca vaša?
 Mari ni vam ljudskih béd:
 Drug z drugóvi se raduje,
 Srečen drzno zasmehuje
 Sólz na tujem lici sléd!

Méni tudi cvél bohótno
 Dol je nekđaj, log in gaj;
 Mnogo sem takrát zagrešil:
 Sólze kakor vi sem smešil —
 Greha se kesam sedaj.

Ni mladost sodnica umna,
 Zrela starost je — modrost,
 Na življenja trdem poti
 Mnoga nas bolest zaloti,
 Redko dohití radost . . .

In bolesti krčeviti
 Duška ne bí dal trpin?
 Sólza, ki na lice kane,
 Léči sreú skrite rane,
 Naj je tudi — zlá spomin.

Toda redko sólza skáli
 Móžu pravemu očí:
 Potlej tebe svét spoštuje,
 A mehkuža zasmehuje,
 Naj v solzäh se raztopí!

Stébor.

¹⁾ IV., 116, 128. in 129.

Pop Pero.

Crtica iz Bosne. Spisal R. Perušek.

(Konec.)

zvirno njegovo zgovornost sem čul še o jedni priliki. Bilo je na Petrov dan v Blažuji. Da so bili njegovi inorijaši siromašni, povedal sem že večkrat. To siromaštvo se je kazalo tudi pri službi božji. Sarajevski metropolit je opravljal leturgijo v cerkvenem plašči, stkanem od čistih zlatih nitij, in tudi njega pomočniki so se lesketali v krasnih cerkvenih haljinah. Lahko je bilo njim. Sarajevska cerkvena občina je imela kôpo bogatih trgovcev, ki so iz lahka žrtvovali stotine dukatov za cerkev. Drugače pa je bilo to pri ubogih blažujskih seljakih. Naš pop Pero se je oblačil pri cerkvenih opravilih vedno v jeden in isti plašč, in tudi petrahilj (štola) je bil vedno jeden in isti; na njem ni bilo zlatá, razven nekakih pozlačenih trakov. Ali zob časa je bil hudo razjedel ta cerkvena oblačila. Posvečene posode so bile nekđaj posrebrene, zdaj pa ni bilo nikjer več sledú tej kovini, in posode samé so bile že večkrat pri kovači, da je zamašil nastale razpoke in rupe. Najhujše pa je bilo to. Cerkevne knjige so bile že takó obrabljene, da se niso posamezni listi več trdno držali skupaj, kar je bilo o vetrovnem vremeni posebno neugodno, ker je trebalo loviti liste, katere je odnašal veter. Tudi robovi listov so bili takó izlizani, da jih je bilo treba jako spretno prijematí v roke, da niso leteli kosi od njih, kar se je sevéda dogajalo večkrat. Naš ravnatelj je védel vse to, ker je videl stvar na svoje oči in ker mu je pop Pero ni prikrival. Sestavil je torej v ime popa Pere in njegove inorije prošnjo do presvetlega cesarja, v kateri je naslikal siromaštvo blažujске cerkvene občine in prosil podpore za nabavo novih cerkvenih knjig in oblačil. Prošnja ni ostala brez uspeha. Nekega dné dobi pop Pero od vlade naznanilo, da je Njega Veličanstvo ustreglo njegovi in njegove občine prošnji in da jima poklanja nova cerkvena oblačila, nove mašne knjige in nekaj najpotrebnejšega cerkvenega posodja. Kdo bi popisal Perino veselje! Posebno hvaležen je bil našemu ravnatelju, ki se je bil zánj potegnil pri vladi, da je le-tá priporočila prošnjo. Na Petrov dan je bil velik cerkven zbor (žegnanje) v Blažuji, in ker je isti dan pop Pero slavil tudi svoj god, povabil je veliko množico svojih prijateljev, da jih pogostí in se takó odolží za povabila, katera je bil od njih prejel v Sarajevu.

Bilo je krasno jutro, ko smo se odpeljali v omnibusu iz Sarajeva proti Blažuji. Ko stopimo tamkaj raz vozove, že je na prostranem pašniku vse belo ljudstva. Naš prvi pot je bil sevêda, da smo poiskali popa Pero, ki se je bil namestil pri županu. Použili smo obligatno šljivovico, katero nam je ponudil župan, in skoro potem smo odšli k službi božji. Zastonj sem bil že prej gledal, kje je cerkev. Mislil sem, da je kje skrita za drevjem in da je brez zvonika. Ko je le nisem mogel ugledati, vprašal sem jednega svojih drugov, kje je cerkev. Ali dobil sem odgovor, kateremu sem se moral čudom čuditi jaz, ki sem védel, da ima v naši domovini vsaka župa ne po jedno, nego po več cerkvâ. Naš dobri pop Pero je bil župnik brez cerkve. O njem so pač veljale besede v »Smrti Smail-Čengijić-age« :

»Neresi ga ni srebro ni zlato, . . .
 Neprate ga sjajni pratioci (spremljevalci)
 Uz fenjere (svetilnice) i dupliere (dvojne sveče) sjajne,
 Ni ponosnih zvona sa zvonikâ . . .
 Crkva mu je divno podnebesje. —«

Na široki poljani je bil napravljen šator od belega platna, v njem pa postavljen oltar, pred katerim je bilo nameščenih nekaj starih ikon (podob), sevêda brez umetniške vrednosti. Na levi in desni stráni so bile »pevnice«, to je óne podstavnice (pulti), kjer stojé tisti, ki čitajo in pojó. Ta pôsel opravljajo navadno učitelji in gjaki; toda naša občina ni imela učitelja, nego namestnika sta bila cerkovnik in popov sinko, ki se je pri očetu naučil potrebnih molitev. Na lesenih drogih so bile pribite preklje in na njih nameščene voščenice. Jutrenja (molitev) je bila že prej opravljena; tedaj naj bi se bila začela leturgjija (maša). Sila národa je bila zbrana na poljani. Ko je dal cerkovnik tretjič znamenje z zvonom, skočili so vsi na noge, odkrili se in med leturgjijo trkali na prsi in se krstili brez prestanka. Po dokončani leturgiji so stopali mnogi k oltarju in poljubljali ikono ter metali novce nánjo. Je li to bilo za cerkvene potrebe ali za popa, ne vé. V pravoslavni cerkvi propovedi niso tako obične, kakor v katoliški. Celó v mestih se čujejo le redkokdaj. Zató je bil národ začuden, ko je slišal, da jim hoče pop Pero nekaj propovedati. Vse je umolknilo in kâr najpozorneje poslušalo, kaj poreče pop. Naš pop Pero je bil odet v óne haljine, katere mu je pokionilo Njegovo Veličanstvo. Dal si je prinesiti nekaj oder, kamor je stopil; s krepkim glasom je jel slaviti sploh milost in dobroto presvetlega cesarja. Po tem uvodu je začel govoriti še posebe o dobroti, katero je izkazal njegovi inoriji. »Glejte te cerkvene haljine, dar so milostljivega cesarja!« Potem je razkazal še vse

dobljene posode in cerkvene knjige in končno pozval národ, naj zakliče cesarju »živio«. Trikrat je zaoril glas »živio«. Potem jame naglašati zaslugo, katero si je pridobil naš ravnatelj s tem, da je napisal prošnjo in se pri vladi zavzel zánjo. — Tudi ta odstavek njegovega govora je našel odziva, in zopet je zagrmel »živio«. Končno je pozval svoje inorijaše, naj nas pozdravijo, ker smo njih prijatelji in smo počastili njih slavje. Zopet »živili«. — Po tej izvorni propovedi je bila služba božja končana. Cerkev se je podrla, in svete ikone, posode in knjige so se spravile pri kmetu (županu). Národ se je razkropil po poljani, in dokler ni bil čas kosila, na katero nas je povabil pop Pero, razgledavali smo si po poljani, kaj počenja národ. Starejši in srednjedóbní ljudje so plegli, kjer je kdo mogel v senco, in si odpočili od dolgega stanja pri službi božji. Možje so se razgovarjali o svojih pôslih, žene posebe o svojih. Mladi momci (fantje) so igrali raznovrstne igre, n. pr. metali veliko kamenje, kdo ga vrže dalje. Tamkaj so se zbrali momci v kôlo in igrali, poleg pa peli različne šaljive, časih tudi umazane pesni. Tudi mladenke so igrale kôlo samé záse. Na drugem mestu zopet je pel goslar junaške pesni »uz gusle«, in gosta gnéča ljudij je stala okolo njega in pazno poslušala dela kraljeviča Marka in drugih junakov. Tudi ni bilo brez ciganov, ki so vodili medvede. I njih je ljudstvo obsulo in se smijalo neukretnim plešalcem, ki so poskakovali in renčali, dokler je cigan prepeval svoje pesni in udarjal ob talambas (tamburin).

Skoro smo se nagledali vsega, zató smo se vrnili v kmetovo hišo, kjer smo bili pa samó na poti domačinom, ki so imeli polne roke pôsla. Zanimala nas je vsaka stvar, in povpraševali smo radovedno kakor otroci, kaj je to, kaj óno, kakó se pripravlja to, kakó óno, kakó se to zove, kakó óno, takó da se nam je domačica prav srčno smijala.

Ko je pop Pero dovršil svoj pôsel, šli smo pod milo nebó ter sedli pod mogočen oreh, v čegar senci je bil pripravljen stol (miza) in klopi okolo njega. Iznšla se je rakija, in nekoliko smo »čalabrk-nuli« (prigriznili) drobca. Potem smo zapalili svoje smodke in čakali pravega obeda, ki se je začel ob dveh popóldne. Na čelu mize je bil naš pop in pri njem dolibaša, t. j. ugleden človek, ki zná vse napitnice na pamet. Molil se je očenaš, potem smo začeli jesti in piti. Lahko si je misliti, da je bila vsa priprava jako preprosta; kaj bi tudi zahteval na sêlu! Tudi jedí so bile pŕav navadne, n. pr. kislá čorba, riž, govedina, pečen janjec. Zató pa nas je odškodovalo dobro vince in prijazni pogovori. Posebno so nas zanimalo napitnice doli

bašine, ki je posebno zgovorno napijal slavi božji, svetcu, katerega smo slavili óni dan, svečarju (slavljencu) popu Peri, na zdravje prijateljev i. t. d. Sevéda smo se napósled tudi mi navzeli zgovornosti in napijali vsemu in vsakomur, pa se zopet zahvaljali. Ker nismo šli poljubljat ikone, zgrabil je naš ravnatelj neko tepsijo in nánjo smo metali darove za popa, katerega je stal naš obed več, nego je inače potrosil ves mesec. Da smo tudi popevali, to je jasno, in vino je obudilo grla celó takih ljudij, iz katerih sicer ne bi bil izvabil pesni za nobeno ceno. S petjem, govorjenjem, šaljivim pripovedovanjem in pitjem smo potrosili nekaj časa, nekaj nam ga je vzelo poslušanje starca Trifuna, ki je »uz gusle« peval nekaj pesnij, in končno se je prikral tudi cigo z medvedom k nam. Toliko da nismo tudi mi začeli posnemati medveda in plesati, akotudi so nam bile noge že težke. Takó je prišel končno večer, in trebalo je resno misliti na odhod. Še nekaj poslednjih čaš se je izpilo, potem smo se poljubljali kar vprek in ko smo napósled že vsi sedeli na vozu, ki nas bi privedel nazaj v Sarajevo, zapeli smo še popu Peri na čast mnogokrat izpevane besede:

»I oko i čelo,
Sve ti bilo,
Pope Pero,
Veselo, veselo!« —

Takó je bil torej pop Pero obljubljen ne samó pri svojih inorijaših, nego tudi pri mnogobrojnem razumništvu. Védel si je pa pridobiti tudi naklonjenost vlade, kar je bilo njega napredovanju vrlo koristno. Te naklonjenosti pa si ni pridobil takó, da bi bil morda izdal koristi svojih inorijašev ali národa pravoslavnega sploh, nego delovanje njegovo je bilo v korist obema strankama, vladi in národu. Jeseni leta 1881. je buknil ustanek v Bosni in Hercegovini, katerega so provzročili ali vročekrvni narodnjaki, kateri so sanjali o polni slobodi in hoteli, da bodo odslej pravoslavni Srbi kládivo in mohamedovski nakovalo, kakor so bili pred avstrijsko okupacijo mohamedovci kládivo in kristjanje nakovalo; ali pa so zaveli národ brezvestni tuji hujskači, in njih delo je podpirala nekoliko tudi nespretna nova uprava; saj večina uradnikov ni poznala potreb národovih in tudi ni imela srca zánj. Gotovo je mikalo mnogokaterega izmed inorijašev popa Pere, da bi zgrabil za orožje, ali pomirljiva beseda obljubljenega paroha je očuvala siromake, da si niso nakopali na glavo béde, katera je posledica vsake vojne in tudi te vojne, ki je očividno trebala, da ostane jalova. Vlada je vedela ceniti zasluge popa Pere, in nekega dné je objavil uradni list, da je Njegovo Veličanstvo podelilo parohu blažuj-

skemu zlati križ s krono za zasluge. Lahko si je misliti, kakó je dobrega možá razveselilo to najvišje odlikovanje. Ko so mu svečano pripeli križ na prsi, zahvalil se je solznih očij za visoko čast z óno prosto, toda v srce sezajočo zgovornostjo, ki mu je bila lastna. Mnogi njegovih rojakov so mu sevéda očitali na tihem, pa tudi na glas, da je »švabska ulizica«, češ da se prilizuje Švabom, a gôri smo pokazali, da je delal jedino takó, kakor je bilo pametno in koristno njemu in národu, kateremu je bil duhovni glavár, ne pa iz sebičnih namenov. Najvišje priznanje njegovega koristnega delovanja ga je pobudilo, da se je še pri neki priliki izkazal lojalnega podložnika novemu vladarju. Ko se je objavil vojaški zakon za Bosno in Hercegovino, privedel je osebno óne momke, ki so bili pozvani na nábor, in prišli so vsi. Tudi s tem činom se je prikupil vladi. Ko je vlada odpravila Grke, ki so dotlej imeli vse višje pravoslavne cerkvene službe, in na novo sestavila konzistorij, imenovan je bil tudi pop Pero med članovi novega konzistorija in zamenil črni pas z rdečim pasom, znamenjem novega dostojanstva. Takó se je moral pop Pero ločiti od svojih duhovnih ovčic, katere je pasel toliko let, in katere ga bodo živo pogrešale. Saj kdo vé, kakšen bode njegov naslednik! Njemu pa smo srčno in iskreno čestitali, saj je zaslužil poštenjak to povišanje. Nova čast pa mu ni vdihnila ošabnosti. Ostal nam je vedno iskren prijatelj, in ko sem odhajal iz Bosne, poslovil se je srčno od mène in mi še pozneje pošiljal pozdrave. Morebiti bode še protosingjel ali celó kaj višjega; jaz mu to od srca želim in kličem: »Na mnogaja ljeta!« —

Razbita čaša.

R studencu dèkle zalo gré
V kozarec si zajét vodé.

Pri viru ljubez nje sedí,
Nem v stran obrača le očí.

Obspó zdaj slutnje jo bridké:
Mordà ne ljubi je srcé! . . .

Sedaj pripogne se do tál,
Da si bežèč zajame vál.

Uprè še v ljubljena očí —
Na kamnu čaša razletí.

Tesno srcé je bolj od prej,
In ptič takó zapóje z vej:

»Ne vara ne te slut sréa:
Ljubezen je kot čaša tá!«

Bátog.

Tkalčev Anton.

Spisal Podgoričan.

(Konec)

Volčji Soteski so jih že pričakovali. Ujec pové, čemu so prišli in vpraša, ali hočejo dati nevesto na Tkalčev dom, ki je dober in velik. Nató hvali ženina, njega roditelje in vse, kar se hvali o taki priliki. Zmenijo se, da Korčé dá starejšo hčer Katrico in primerno doto ž njo. Dalje še ukrenejo, da bodi svatba v treh tednih. Dolgo se še razgovarjajo, jedó in pijó. Staremu Tkalcu je bilo prav, Korčetu tudi prav, ženina in neveste pa nihče ni vprašal. Nevesta Katrica je bila na videz zadovoljna, toda ženin nikakor ni kazal tega. Govoril ni, smijal se ni, držal se je resno, in obraz so mu izpreminjale barve; najrajši bi bil pobegnil, toda ni mogel, ker je sedél med očetom in ujcem. Ko je podal nevesti roko, tresla se mu je, in izpregovoriti ni mogel ničesar. Kàr nič ni bil po volji ni nevesti, ni nje sestram in roditeljem.

Snubitev je bila torej dognana, in pričelo se je pripravljanje za svatbo. Stari Tkalec je bil vesel in mati zadovoljna, da se je sin podal. Mislila sta, da je že vse dobro, da se Anton ne bode več upiral. Res je bil žalosten in kàj malobeseden, ali upala sta, da bode vender toliko pameten in si izbil iz glave Kodričevo deklè, ki ga je hotela bajè preslepiti, da bi prišla na dober dom in bi bila zdajci iz siromaštva. Toda pozabiti ljubljene déklice ni lahko, to je dobro čutil ubogi Anton. Ljubezen do Mánice je še bolj plamtela v njegovem srci; pozabiti jo je hotel, ali ni je mogel. Še bolj je mislil nánjo in zvečer je moral zopet k Mánici.

Povedal ji je, kaj je storil, da je moral storiti takó, ker sta ga prisilila in pregovorila oče in mati. Mánica ga ni rotila, naj ne pozabi obeta, katerega je večkrat izrekel sam po sebi; kričala ni in vzdihala, nego objela ga je, poljubila ga, in iz očíj so ji privrele vroče solze. Oj, te solze! Anton je bil uničen. Domá jók máterin, tukaj pa solze ljubljene déklice!

Čim bliže je poročni dan, tem huje je Antonu, in nekega dné reče očetu in materi:

»Jaz ne pojdem k poroki.«

Mati sklène roke in zastoče, oče pa plane kvišku in zakričí:

»Ubij me, predno storiš kàj takega!«

»Oče, jaz ne morem iti, pozabiti ne morem Mánice! Rajši pustim dom, doto in grem odtod, rajši umrem, nego bi šel k poroki s Korčétovo Katrico!«

»Sin, zaklinjam te, ne ubegni sedaj, ne stavljaš na laž méne, sebe in ujca! Ne stóri nam take sramote! Ako pa ne slušaš méne in matere, védi, da si mi z nepokorščino in trmo svojo izkopal grob, ker te sramote bi ne prebil!«

»Tonček, Tonček, dala sem ti življenje, slušaj me!« vikne mati, povzdigne roke in hoče poklekniti pred sina.

»Mati, ne, pred mano ne bode te klečali!« vzklikne Anton. »K poroki pojdem, zaradi vas!« reče obupno in zbeží iz hiše.

Umirjen je bil oče, potolažena mati. Smilil se je obema, ali pomagati je bilo težko, ker je bil Tkalec preponosen in premoški, da bi bil ustopil svatbeno pogodbo. Premišljala sta, kakó bi drugače olajšala žalost sinovo. Po daljšem ugibanji reče mati:

»Pojdi na Kodričevino in reci, da ne smé deklè več govoriti z našim Antonom. Ako bi ga vedno ne motila, gotovo ne bi bil takšen.«

»Dobro; škoda, da se že prej nisi domislila kàj takega.«

Starec se takoj odpravi v Župnico. Gredé premišlja, kakó bi govoril, ali bi prosil, ali se hudoval in razgrajal.

Pride na Kodričevino in stopi v kočo, kjer sta obe domá, mati in hči. Stara Kodričevka se začudi nenavadnemu gostu, deklè pa se zardí in zopet obledí in šiva hitro, da bi ne bilo treba gledati Tkalca.

Molčé obstane Tkalec sredi kočé; kàr prava beseda mu ne pride na misel.

»Kaj pa je tebe prineslo k nama?« vpraša ga Kodričevka.

»Kaj me je prineslo? Čakaj, précej ti povém. To vesta, da ženim sina na dom in da bode skoro poroka. Sin pa ni prav nič volján vzeti neveste, ker sta ga, kakor sem slišal od strani, vedve premotili in zbegali takó, da še sam sebi neče dobro.«

»Medve sva mu kàj naredili, medve? O, za pet ran božjih, kaj hoče méni tvoj sin? Jaz mu nisem prav nič na poti, še v mislih mi ni.«

»Tebi menda ni treba gledati več po fantih, saj si že stara dovolj, in Anton bi ne védel kàj početi s tabo, ampak ta-le tvoja hči je Antona vsega zbékala, da še ponóči spati ne more.«

»O, Bog se usmili, kaj mu hoče? Priveži ga domá k mizi, da ne bode vasoval in hodil trkat na okno, kjer vé, da spé mlada de-

kleta! Človek ne smé biti neusmiljen, in nobeno deklè nima takó trdega srca, da ne bi odprla okna, če pride lep fant trkat k nji in prosit, naj mu odprè.«

»Antonu ne smé odpirati več, oštej ga in polij z vodo, ako ne bi dal mirú in bi zopet trkal na okno. Tega pa še misliti ni treba, da bi moj sin vzel tvojo hčer; v zóbe bi se mu smijali, ako bi naredil kàj takega.«

»Kdo se mu pa ponuja?« zakriči Kodričevka. »Pravi méd bode imela pri vas nevesta! Ako je Mánica časih govorila ž njim, saj za vrat se mu še ni obesila! Kakor sem ti že povedala, strahuj najprej fanta, potem šele se hòdi kregat drugam!«

»Saj se nisem prišel kregat, samó prosit sem prišel, da bi mu tvoje deklè več ne odpiralo in pred poroko nikjer več ne govorilo ž njim.«

»Za nikomer še ni hodila, za Antonom tudi ne bode. Bogati nisva, ali pošteni sva; ako pride zopet nadlegovat Mánico, izpovém ga prav pošteno, da se mu drugič ne bode ljubilo.«

»Stóri takó in kadar bodeš potrebovala živeža, lahko se oglasiš pri nas; dobilo se bode že kàj«, reče Tkalec in odide dôkaj ložjega srca, nego je prišel.

Kodričevka se je nekaj časa jezila na Tkalca, potem pa na hčer in ji zažugala, da mu zvečer ne smé več odpirati. Mánica je materi vse povedala, kakó rada ima Antona, kakó jo ljubi on, toda oče mu je ne pustí vzeti, in jokala je. Kodričevki se je hčerka smilila, ali kakó ji pomagati? Žena Antonova ne more biti, ker ne pustita oče in mati. Sitnosti delati bi jima nič ne hasnilo, pač pa škodilo, ker bi izgubili dobro ime in bi se zamerili, česar se je pa treba varovati ubožnim ljudém. Tolažila je jokajočo hčer in ji prigovarjala, naj pozabi Antona.

Ko je Anton zbežal iz hiše, šel je v goro, da bi bil sam, ker za družčino ni bil. V góri je sédel pod košato bukev na mahovita tlà. Oprl se je z lehtmi na kolena in naslonil težko glavo na roke. Hladno je že bilo. Solnce so zakrivali sivi oblaki, in jesenska sapa je metala listje z drevja. Anton se ni oziral; kaj mu je bilo do vsega, misliti je imel dovolj drugega! Na tej stráni ljubezen, na drugi pokorščina in spoštovanje do roditeljev. Prav zaradi teh, ker neče, da bi ga kled oče in se jokala mati, pojde k poroki, akotudi pokoplje srečo svojo, zadovoljnost in veselje za vse žive dni. Zakaj je bil porojen, zakaj bogat, zakaj še živí, vpraševal se je, in nehoté mu je prišla misel, ali bi ne bilo bolje umreti? Kakó voljnó bi trpel hudo

smrtno bolezen, saj bi védel, da ga reši vseh strastij in muk. Zmračilo se je že, ko vstane ves trd od dolge seje in premrazen od jesenskega hlada. Zavije proti vasi, domóv, da bi šel léč. Ali srce ga žene drugam, dasi mu pravi pamet: »Nikar!« Napósled vender zmaga želja, da gré in iz nova potrka na óno okence, kjer je že trkal tolikokrat. Tudi nocoj se odprè okno, ali namesto Mánice se prikaže nje mati in vsuje ploho hudih besed na ubogega Antona. Umakne se, in ko se okno zaprè, pride zopet bliže in se nasloni nánje. Mánici tudi srce ni dalo mirú. Ko se ozrè v okno, vidi, kakó nekdo sloní pri njem. Vedela je, kdo je, ali odpreti se ni upala, ker se je bala matere. Anton je slonel v oknu še dolgo dolgo, slonel sléharni večer do poroke . . .

Prišel je poročni dan. Nevestini svatje so se zbirali v Volčji Soteski, ženinovi pa pri Tkalci Podbregom. Peljali so se k poroki. Župnik je poročil ženina in nevesto. Stari Tkalec je bil vesel in objel bi bil Antona najrajši pred oltarjem. Na videz je bil Anton miren, toda kakó mu je bilo v duši! Na svatbo je bilo povabljenih mnogo svatov. Pijače in dobrih jedij je bilo veliko, toda pravega, srčnega veselja ni bilo; zaman so godli glasoviti krájinski godci najlepše poskočnice, zaman je Matevžkov Jožek pravil o zvitem zetu, o pečeni goski in druge burke, udobrovoljiti svatov ni mogel. Ženin ni pil ne jedel, niti ni govoril, ali se smijal; nem je sedèl poleg neveste svoje in temno gledal prédse. Časih je globoko vzdihnil. Mračni njegov obraz je vplival na svate, zató se je končala svatba pred časom.

Prvi večer, ko sta bila mlada zakonca samá, reče Anton: »Žena, ne zameri, ali ljubil te ne bodem. Spoštoval te bodem pač, a ljubiti te ne morem.«

Ne da bi ga bila žena potolažila iz lepa, začnè ga zbadati z ostrim, pravim ženskim jezikom, takó da se Anton napravi in gré.

Z ženo ni hotel več biti sam. Ležal je na hlevu, kadar je hotel počivati, sicer je pa bégal po polji in goráh, ogibaje se ljudij in govorèc sam s seboj. Ljudje so rekli, da se mu je zmračilo v duhu. Mati je molila za sinovo zdravje, in oče je upal, da mu preide, kadar spozná, da mora biti takó. Toda z Antonom je bilo vedno slabše; noč in dan je hodil po góri, in kadar je prišel domóv, govoril ni z nikomer, pojedel, kar je dobil in zopet šel; ali žena se ga je morala ogibati, zakaj često se je pripetilo, da je kakor besen skočil za njo in ji žugal s pestmí.

Neki večer pride truden in lačen domóv. Mati mu postreže z jedjó, oče pa sedí žalosten poleg nesrečnega sina. Silno je že shujšal,

odkar brezpokojno béga po krájiní. Lase je imel zmršene, brada je bila zarasla, ker se ni bríl; obleka se mu je začela trgati. Mati séde jokaje na drugo stran k sinu in mu gleda na upali obraz. Sin jo pogleda, in ko vidi solze, spomni se nečesa, zdrzne se in reče:

»Ne skrbite, k poroki pojdem!«

Hudo zaplaka mati, saj vidi, da sin ne misli več prav.

»Anton, domá bodi!« prosi ga oče.

»Ubil jo bodem, ubil, haha!« reče Anton in se zagrohotá.

Očetu zaiskré oči, solze mu porosé staro velo lice, in globok vzdih se izvije njega prsim.

Anton pogleduje sedaj mater, sedaj očeta, potem plane kvišku in vzkríkne:

»Takó ne morem živeti!«

Starec ga prime za roko, in mati se ga oklene čez pas.

»Anton, tukaj bodi, nikamor ne hódi nocoj, lezi, spočij se, in potem ti bode bolje«, pravita obá.

»Ne, ne, živeti ne morem več takó, k poroki pojdem!« odgovorí Anton, oprósti se ju siloma in zbeží gologlav iz hiše v temno, viharno noč.

Za njim hitita oče in mati, ali kje je že Anton! Kričala sta in jokala, toda zaman . . .

Tisto noč je zopet nekdo potrkal na okno Kodričeve kočé. Kodričevka je odprla, da bi videla, kdo dela nemir. Ko vpraša, kdo je, odgovorí Anton:

»Oženil se bodem, oženil!«

»Ali si ti, slepar?« zakričí starka. »Čakaj, dam ti še blagoslova!«

Gré v vežo, prinese poln korec vode in ga zažene skozi okno Antonu v obraz.

Zagrohotá se in zbeží od kočé. Daleč ni od nje, ko se oglasi čuk. Anton se strese; ali hipno ga obide sovrašтво do tega ptiča. Razsrjen pobira kamenje in ga luča na óno drevó, od koder je prihajal glas. Čuk odleti in se oglasi nekoliko dalje. Anton plane za njim in takó vedno dalje, kjer čuje ptiča. Na tem čudnem lovu pride v góro, kjer ne more več preganjati ptiča, ker jih je mnogo, ki ga nehoté dražijo z zopernim glasom svojim. Sedaj sopiha v breg, sedaj nizdolu, potem navprek in zopet nazaj in kričí, da bi prepodil ptice. Ali kakor navlašč, bilo jih je čimdalje več. Dolgo jih preganja, ali ko spozná, da je vse zaman, beží pred njimi, da bi se skríl. Zdajci zaide med pečevje — — zakotljá se po strmini nizdolu in pade z glavo na skalo . . .

Drugi dan so ljudje govorili, kakó je nekdo kričal in rjul po gôri, da je bilo vsakogar groza, kdor ga je slišal.

Ko Antona le ni od nikoder, gredó ga iskat. Končno ga najdejo v skalah z razbito glavo. Obleka je visela od njega, vse roke je imel razpraskane.

Oče ni dolgo preživel sina; nesrečo njegovo si je toliko gnal k srcu, da je zbolel in umrl.

In Mánica? Srce ji ni počilo od žalosti, toda v samotni koči svoji je skrivaj jokala po izgubljeni svoji sreči in često iskreno molila za nesrečnega ljubljenca svojega! . . .

Književna poročila.

III.

Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.

(Konec.)

V predgovoru trdi sicer gosp. pisatelj: »den einzelnen deutschen Wörtern sind ausser der Grundbedeutung alle Bedeutungen, in denen dieselben im Lesebuche vorkommen, in slovenischer Sprache beigelegt;« ali nasprotnih dokazov, da se g. pisatelj nikakor ni oziral na vsa mesta čitanke, kjer se nahajajo tiste besede v različnih pomenih, takih dokazov imam na izbero. N. pr.: *Arm*, rame, rama, roka, panoga; ali za št. 76. (unter den Arm nehmen) pogrešamo „pazduha.“ — *Finden*, najti, nahajati, dobiti; 76¹⁾ (ich fand, dass . . .) „spoznati, zapaziti.“ — *Hohl*, otel, puhel; 76 (hohler Weg) „soteska.“ — *Gehen*, iti, hoditi; 76 (auf einmal gieng's: Tereng! tereng!) zdajci je „začelo.“ — *Stückchen*, kos, košček; 76 (sein Stückchen versuchen) „umetnost.“ — *Fleck*, krpa, zaplata, kos, mesto; 89 (Fl. des Apfels) „lisa.“ — *Strecken*, raztegniti, moliti; 89 (die Hand durch den Zaun) „iztegniti, seči.“ — *Stecken*, vtekniti, vtikati, natekniti; 89 (die Taschen voll Obst) „natlačiti.“ — *Miteinander*, skupaj; 93 (m. sprechen) „med sabo.“ — *Das Ausbleiben*, odsotnost; 96 „zaostajanje, ker ga ni bilo za njim.“ — *Ziehen*, vleči, potegniti, oviti; 108 (Fett aus etwas) „dobivati.“ — *Triumpf*, slavni

¹⁾ Kar stoji pred številko, izpisano je iz slovarja; za števiko (in event. za oklepi) stoji med navodnicami izraz, katerega pogrešamo; številka pa znači mesto, kjer se potrebuje pogrešani izraz.

sprevod (bolje: slavnostni izprevod), veliko veselje; 13 „slavna zmaga.“ — *Väter*, očetje (v slovarji stoji samó sing.); 91 „predniki.“ — *Unterkommen*, podstrešje, služba; 29 „prenočišče, streha.“ — *Kommen*, priti; 29 „zgoditi se.“ — *Aufsetzen*, postaviti, položiti; 29 (sich aufs.) „zajahati.“ — *Abthun*, (die Mütze) kapo sneti, dol vzeti, dol deti; 100 (den Trunk sich abthun) „odvaditi se.“ — *Anziehen*, obleči, obuti; 45 (den Mantel dichter a.) „tesneje oviti si, tesneje se zaviti v.“ — *Aufklopfen*, raztolči; 30 (Nüsse aufkl.) „treti, tolči.“ — *Herzibholen*, pripeljati se ujema le z 76. V., ne pa s 76. II., kjer se potrebuje „pri nesti, doprinesiti.“ — *Za setzen* je mnogo izrazov, le ne „posaditi“ za št. 57.

Ali tudi pri ónih mestih, na katera se je g. pisatelj sicer oziral, pogrešamo dôkaj pogostoma ali točnosti ali popolnosti v izrazih. Pogrešamo n. pr. za: *Kirchhof*, „pokopališče“ 76; *trotzen* (auf etw.), „ponašati se s čim“ 5; *Länderei*, „zemljišče“ 91; *ausschlagen*, „odkloniti“ 91; *vorhaben*, „namerjati“ 91; *Einkehr*, *einkehren*, „ugostitev, ugostiti se“ 16; *kochen* (intr.) „kuhati se“ 29; *brennen*, „pripekati“ 29; *einen Dienst leisten*, „posel opravljati“ 30; *ansetzen* (einander), „spogledati se“ 30; *sowie*, „ko, kadar“ 43; *spenden* (Wohlthaten), „deliti“ 54; *Nimmersatt*, „netek“ 64; *Bärenzwinger*, „medvedjak“ 65; *Ergebung*, „udanost“ 65; *trotzdem*, „dasi, čeprav“ 65; *Nutzen ziehen von etw.*, „okoriščati se s čim“ 65; *feige*, „strahopeten“ 66; *wehen*, „biti“ 71; *umherwandeln* (in der Welt), „križem svetá hoditi“ 71; *schaffen* (nach Hause), „domóv spraviti“ 76; *einfallen* (der Wolf in die Hürden), „prilomastiti“ 86; *Schlund*, „goltanec“ 96; i. t. d.

Poleg površnosti se kaže v slovarji še druga velika hiba — nedoslednost. Pri glagolih n. pr. nisem mogel zaslediti nobenega načela gledé na dovršnike in nedovršnike. Sedaj sta vzprejeta obá, sedaj samó dovršnik, sedaj zopet samó nedovršnik. Oba čitamo n. pr. za *bedenken*, *begleiten*, *öffnen*, *rufen*, *springen winken*, *ziehen*. Dovršnikov pogrešamo za *säubern* 7, *nähren* 16, *melken* 29, *den Tisch decken* 29, *schneiden* 39, *kriechen* 82, *es kommt Freudigkeit über mich* 89, *haschen* 98, *pressen* 108. Nedovršnikov pa pogrešamo za *scheiden* 14, *vorlaufen* 28, *anrichten* 30, *zuwinken* 34, *rollen* 34, *sich erheben* 54, *beitragen* 65, *sich vernehmen lassen* 71, *zusammenschmelzen* 76, *herabsinken* 76, *herauskommen* 76, *ansehen* 76, *verspüren* 96, *aufsperrern* 96, i. t. d. — Prehodni in neprehodni glagolski pomeni so zaznamenovani časih s kraticama „trans.“ in „intrans.“ (kratici pa zadi nista razloženi) n. pr. *glühen*, intrans. žareti; trans. beliti; — navadno pa je to znamenje opuščeno, n. pr. *kochen*, kuhati, vreti, kipeti. (Cf. št. 29. „*Sie kochten ein Frühstück*“ in „*während die Kartoffeln kochten*“). — Oziralniki so često izpuščeni. Pri *lagern* stoji sicer tudi oziralnik, pogrešamo pa ga n. pr. pri *laben* (za št. 34) in pri *umwenden* (za št. 96.). — Težje glagolske oblike stojé tudi záse, n. pr. *däuchte*, s. *dünken*, *kreucht* =

kriecht; pogrešamo pa jednake skrbnosti n. pr. pri *erkor*, ki ne stoji záse, ampak samó pri *erkiesen*. — Manjšalke (deminutiva) stojé zdaj záse, n. pr. *Düchlein, Kügelchen, Plätzchen*, zdaj pri svojih polnih imenih, n. pr. *Kätzchen, Männchen, Männlein, Mütterchen, Mütterlein*. — Fraze se navajajo tu pri glagolih, tam pri samostalnkih, semtertjä pa na obeh mestih. „*Zum Durchbruch kommen*“ stoji pri *Durchbruch*, „*es kommt Freudigkeit über mich*“ pa stoji pri *kommen*; *Augen machen* = debelo gledati stoji pri *machen*, *grosse Augen machen* = debelo gledati stoji pri *Auge*; *entwischen*, uiti, izmuzniti se, stoji záse in pri *wischen*, tam pa s pomenom smukniti; *hin- und herzüngeln* stoji pri *züngeln*, dočim stoji osem zloženk s „*hin und her*“ záse. — V predgovoru čitamo: „Die Reactionsverhältnisse wurden überall gebürend berücksichtigt“, ali tudi tû pogrešamo doslednosti. Različni sklad ni naznačen n. pr. pri *fertig werden mit etwas*, zgotoviti kaj 7; *den Wald durchtoben*, divjati po gozdu 13; *seine Schnauze vorwagen*, naprej se upati s smrčki 65; *einen Beweis ablegen von etwas*, dokazati kaj 65; *jemanden loswerden*, odkrižati, iznebiti se koga 108; i. t. d. —

Marsikaj bi se dalo še povedati o slovenščini slovarjevi; ali nisem se namenil ocenjati knjige tudi s tega stališča. Le dvojega naj še omenim. G. pisatelj je vzprejel tudi takih izrazov, katerih smo se že davno otresli, n. pr. *kinč*, *kinčati*, *pajdaš*, *viža*, *rima*, *kamrica*. Za *zieren* ima samó grlo madjarko *kinčati*, kakor bi ne imeli lepih svojih izrazov, n. pr. (po Bartlu) *lepotiti*, *lepšati*, *krasiti*, *kititi*, *lišpati*, *zaljšati*; *olepšati*, *okrasiti*, *nakititi*, *ozaljšati*. Drugo pa je, da rabi prepogostoma glagole v zvezi s krajevnimi prislovi: *gor*, *dol*, *ven*, *notri*, *naprej*, *nazaj*, *skup*, *proč*, i. dr. N. pr. *dol pasti* (*herunter sinken*), kakor bi se padalo lahko tudi *gor*, namesto *padati* 76; *proč vzeti* (*wegnehmen*), nam. *vzeti* 91; *nazaj držati* (*zurückhalten*) nam. *pridržati* 28; *seine Gedanken zusammenbringen*, *skup spraviti*, nam. *zbrati* 29; *hinlegen*, *tje položiti*, nam. *položiti kam* 28; *herauskommen*, *ven priti*, nam. *prihajati iz...* 76; *hereinscheinen*, *noter sijati*, nam. *sijati v...* 82; i. t. d.

Takšen je torej slovar. Napák, površnosti, nedoslednosti, nepotrebnih tujk je toliko, da končna sodba ne more biti drugačna nego: Takó se ne smejo pisati šolske knjige!

A. Štritof.

IV.

Izvestja muzjskega društva za Kranjsko.

Prvi letnik. V Ljubljani, Kleinmayr & Bamberg, 1891., 86 strani.

S tem letnikom so storili Slovenci važen korak na strogo znanstvenem polji. Ko se je po viharnih letih 1848. in 1849. razšlo zgodovinsko društvo, utemeljeno po nadvojvodi Ivanu za vso „Notranjo Avstrijo“ (Kranjsko,

Koroško in Štajersko), začela je vsaka posamezna dežela izdajati svoja izvestja in svoje letnike zgodovinskega in prirodnoznansega obsega. Tudi v Ljubljani so izhajale najprej „Mittheilungen des historischen Vereins“ in potem „des Musealvereins für Krain“. Ali v te „Mittheilungen“ so bila slovensčini vrata zaprta, čeravno so bili skoro jedino le Slovenci sotrudniki pri njih. Stalo je mnogo truda in boja, predno so se odprla ta vrata, predno je počila ledena skorja in se je izpod nje prikazala nežna cvetka z gôri navedenim naslovom.

Največjo, skoro vso zaslugo za ta važen napredek v naši književnosti ima č. g. Anton Koblar, deželni arhivar, ki je tudi sam spisal vse tri sestavke naznanjenega prvega letnika.

Prvemu spisu je naslov „Drobtinice iz furlanskih arhivov“. Te drobtinice so crpljene iz starega patrijarškega arhiva v nadškofovski palači v Vidmu, potem iz starega notarijskega arhiva, ki je spravljen blizu omenjene palače, in iz mestne knjižnice v videmskem muzeji. Posebno v notarijskem arhivu leži ogromna skladnica listin in zapiskov, v katerih tiče najzanesljivejši viri cerkvene zgodovine naših deželâ. Kar nam podaja g. Koblar v tem spisu, to so res le „drobtinice“, ali mnoge med njimi pojasnujejo kaj drastiški tedanje pastirovanje večinoma tujih župnikov. Urejene so drobtinice po župnijah, takó da se često ponavlja jedua in ista stvar, čemur pa se ni bilo lahko izogniti.

Iz „Drobtinic“ je razvidno, da je bila Kranjska v cerkvenem oziru razdeljena na štiri naddijakonate, t. j. na gorenjski ali kranjski, na dolenski ali „arhidijakonot (slovenske) marke“, na setiški in na srednjekranjski ali ribniški. Večina Notranskega je pripadala takrat nekoliko goriškemu naddijakonatu, nekoliko tržaški škofiji. Tudi se spozná iz „Drobtinic“, da so imele nekatere župnije velikanski obseg, n. pr. mengeška, ki je sezala na vzhodu celó do štajerske meje. Po ustanovitvi škofije v Ljubljani (leta 1461.) so se pogostoma porajali prepiri med ljubljanskimi škofi in oglejskimi patrijarhi, ki so trdili svoje jurisdikcijske pravice. Takšen hud prepir se je vnel leta 1589. zaradi župnije v Kranji, kjer je bil škof svojevoljno postavil župnika, a patrijarh je temu ugovarjal in zahteval, naj se škof kaznuje in naj prizná, da je patrijarhov sufragán.

Kakó so tuji pastirji skrbeli za slovenske ovčice, za to nam podaja nekaj vzgledov zgodovina mengeške župnije (najstarejša slovenska oblika je „Mongus“, leta 1476. Leta 1327. podelí papež Ivan XXII. Lombardinu della Torre, ki je bil šele subdijakon nekje tam dólí na Milanskem, izpraznjeno župnijo Mengeš, dovoli mu, da jo smé posedovati kot pravi župnik, vendar ga nikakor ne sili, da bi moral prejeti višje duhovne redove, samó po svojem namestniku naj skrbi za dušno pastirstvo v Mengši. Lombardin

si izbere za namestnika Konradina della Torre, torej sorodnika svojega, in ta précej dá v najem za jedno leto dohodke mengeške župnije Frideriku Kolovškemu za 60 mark soldov! Leta 1335. dobí mengeško faro patrijarhov kapelan Berengarij in jo dá précej v najem cerkljanskemu župniku Sigfridu Vranjpeškemu. Pozneje je imel župnik Jakop pl. Scheyer nekega Ivana s Češkega za svojega upravitelja v Mengši ter je zamenjal svojo faro s ponkovskim župnikom Ivanom pl. Scheyrom (na Štajerskem), ki je imel zajedno kanonikat v Čedadu. Leta 1592. dá Jožef Sittich beneficij M. M. v Mengši v najem protestantu Nikolaju Bonhomo. Leta 1694. piše župnik Andrej pl. Gallenfelski patrijarhu, da »Germanos sino vino idem est, ac pisces sine aqua vivere posse«. — Tudi nakelskemu župniku Nikolaju Seydlinu dovoli patrijarh leta 1346., da smé bivati dve leti zunaj svoje župnije.

Stvarnih pomot v tem spisu ni. Gledé na pústi hrib Risimberch v Vipavi, t. j. na Vipavskem (str. 9.), podpisanec ni mogel zvedeti o pravem času, kje je ta kraj. Šele ko je bila pôla natisnjena, doznal je, da pomeni »Risimberch« toliko kakor Grižin breg (griža = gruja, grušč, kameneni plaz) in da je ob desni stráni ceste iz Cola v Črni Vrh, na osamelem hribčku, zaznamenovanem na specijalni karti s številko 799 m, na katerem se še poznajo razvaline. Kar se pa dostaje plemiča Ivana »de Stayn« (leta 1345.), bode treba šele bolje preiskati, ali je bil res iz Kamnika. Mèni se vse zdí, da je identiški s tistim »Anzelom di Stayn«, ki se je leta 1356., zaveznik ogerskega kralja Ludovika bojeval, z Benečani po Krasu in v Istri. (»Mittheilungen des Museal-Vercins für Krain«, III. Jahrgang, 185.). Ta poslednji pa je bil solastnik graščine postójinske, in njegovo pravo ime je bilo menda »Hans von Stegberg«, ali »Johannes de Stemberg«, ki je leta 1385. pomagal ujeti beneške poslance, namenjene h kralju Ludoviku (Kandler, »Codice diplomatico«, II., ad a. 1359. in 1361.).

Kamniške župnije je prosil leta 1595. tudi »neki« Nepokoj iz Gorice (str. 9.). Ta »neki« je bil Andrej Nepokoj, župnik goriški in solkanski ter od leta 1580.—1596. tudi naddijakon goriški, potem pa župnik v Celji. (Czörnig, »Görz-Gradisca«, I., pg. 905.). — Ali je Hohenmauth dobro prevedeno v »Visoka Mitnica« (str. 19.), ne vém; Čehi pravijo temu kraju »Výsoko Mýto«, in takó bi menda kazalo tudi nam imenovati ta kraj.

Drugi članek letošnjih »Izvestij« je naslovljen »O človeški kugi na Kranjskem« ter je sestavljen po Valvasorji in po zapisnikih deželnega, škofijskega in kapiteljskega arhiva v Ljubljani. Zanimivo je čitati, kakó so se zdravniki védlí za kuge. Branili so se hoditi k okužencem, in morali so jih celó uklenjene priganjati k bolnikom. Kadar so pa že prišli, bili so čudno našemljeni v dolgih haljah od povoščencu sukná in v irhastih ro-

kavicah. Na obrazu so nosili krinko s steklenimi naočniki in velikimi nosnicami, v katerih so imeli natlačene vsakovrstne dišave. Bolnikov se niso nikdar dotikali z roko, nego tipali so jih samó s palico in potem ukazovali, kakó se jim strézi. Čudo ni, da je vse bežalo pred temi našemljenci.

Vlada je izdala mnogo ukazov proti kugi in strogo zaprla deželno mejo, da ni smel nihče preko nje. Vsak potnik je moral hoditi le po velikih cestah (stranske poti so kár podrlí, ali jih izpremenili v neprehodne), in celó zdravi tujci, ki so imeli izpričevalo s seboj, morali so se udajati šesttedenski kontumaciji. Kadar je prišla koroška pošta vrhu Ljubelja, obesiti so morali pisma na dolg drog in pomoliti jih čez mejo kranjski straži. Ta je pisma odprla, prekadila jih nad brinjevim plamenom ali nad octovo paro in potem zopet zapečatila ter poslala dalje. Posebno nevaren se jim je zdel denar, ker najbolj kroži v ljudstvu; zató so ga dobro odrgnili z milom in soljó, predno so ga poslali dalje. Celó boroveljske puške so na meji jemali iz zabojev in z njimi streljali, da so spravili kugo iz ceví, potem so jih pa zopet položili v zaboje. Proti kugi so imeli zložene posebne molitvice, ktere je zapovedal škof Hren moliti ob pórdanskem zvonjenji. Zdravniške knjige pa kár mrgolé najsmušnejših pomočkov proti kugi.

Sploh menda niso kuge imenovali „črno smrt“, ampak le óno najgrozovitejšo morilko z leta 1348. in 1349., ki se je iz Kitajskega čez Turško priplazila v Evropo in je kár pustošila mesta in vasi. O tej kugi naj bi bil g. pisatelj povedal kaj več, ker je mnogo poročil o nji. Tudi kuga leta 1511., ki je nastala zaradi takratne benečanske vojne, omenjena je prekratko.

V tretjem članku opisuje g. Koblar „Loško gospostvo (bolje bi bilo: „gospoščina“) frižinskih škofov“ po podatkih, katere je zajemal iz loških urbarjev v deželnem arhivu kranjskem. V tej koreniti razpravi popravlja pisatelj v marsičem graškega arhivarja Zahna, ki je netočno zabeležil mnogo krajev, nad trideset vasij pa, ki so vse v loški okolici, raznesel po vsi Kranjski. Tudi dokazuje, kakó so nemčili in pačili lepa slovenska imena, stara že nad 600 let, in jih res „verballhornovali“, ne pa, da bi bili Slovenci pačili nemška imena, kakor trdé Nemci.

Imena vasij so razdeljena po starih županijah („officium“), kakeršne so bile leta 1291. in 1584. Pri vsakem kraji je zaznamenovano tudi število zemljišč, ki se primerjajo številu hiš, kolikor jih je bilo pri ljudskem popisovanji leta 1880. Vasém so pridejana tudi nemška in sedanja slovenska imena, takó da imamo pred seboj zgodovinsko sliko krajevnih imen v loški okolici. Poleg tega je še vse polno zanimivih beležk o posameznih krajih. Žal, da ni g. Koblar spisal popolne zgodovine loške gospoščine, ki hrani gotovo marsikaj zanimivega v svojih predalih.

Dobro bi bil storil, ko bi bil omenil, da so imele tudi druge graščine svoja zemljišča v loški gospoščini, n. pr. Lueggerji (»Mittheilungen des Musealvereins«, I. Jahrgang, pg. 247. sq.) in povedal, v kakšnem razmerju so bila ta zemljišča k škofovski vladi. — Da je dobila Davča svoje ime od »Deutsche«, to menda ne bode obveljalo. Saj pisatelj sam pové, da se je nemški temu kraju rekalo »Alss«, t. j. »Alpe«, ker so bile prej tam góri same planine. Pred to besedo postavi spolnik *d'* ali *l'* in takoj dobiš »Davčo« ali »Tavčo«. Tudi Avče pri Kanalu na Goriškem se imenujejo v nemških spisih srednjega veka »Als«, znano pa ni, da bi se bili kdáj »Deutsche« naselili ondu. (»Notizblatt«, III., 311.)

S tem prvim poskusom »Muzejskega društva za Kranjsko« smemo biti prav zadovoljni, in če se bode občinstvo za to društvo zanimalo ter ga podpiralo z obilnim pristopanjem, to smemo pričakovati, da nas bode razveseljevalo še z boljšimi spisi. Saj ležé v deželnem arhivu kranjskem neizmerni zakladi, samó vzdigniti jih je treba. Delavnih močij ne pogrešamo, ali društvo ne more delovati brez gmotne podpore. To naj uvažujejo izobraženi in imoviti Slovenci!

Pri tej priliki pa mi ni mogoče zamolčati želje, naj bi se »Izvestja« ne držala takó tesnosrčno samó kranjskih deželnih mej, nego naj bi vzprejemala sploh gradivo, ki se tiče Slovencev, kakor je to že namerjal Šumijev »Archiv für Heimatkunde«. Prva dva sestavka v letošnjih »Izvestjih« bi se bila prav lahko raztegnila tudi na sosedne dežele, in »Drobtinice« iz furlanskih arhivov bi bile izvestno prav dobro ustregle tudi štajerskim in koroškim Slovincem. Posebno na Primorsko bi se bilo treba bolj ozirati nekoliko zaradi zgodovinske sorodnosti, nekoliko pa, ker tamošnji Slovenci nimajo nikakeršnega podobnega glasila. S. R.

Slovníški razgovori.

II.

(Dalje.)

O tretji vrsti velf Mikl.: »die praefixierten verba der III. classe beider abtheilungen sind perfectiv. . . . Die abweichungen von dieser regel treffen jene verba, denen eine aus den elementen sich nicht natürlich ergebende bedeutung zukommt, daher auch diejenigen, welche sich als eine wirkliche nachahmung oder übersetzung fremder sprachen darstellen. . . . *usl.* zaviditi odise: vse ga závidi omnes eum oderunt. Glasnik 1860.

48; zdéti se videri: zdi se mi (asl. *svdēti*, *svdējati* in anderer bedeutung [namreč = componere; sicer bi bil pa tudi naš »zdéti« = skupaj déti perfektiven, in sled temu pomenu nahajam v besedi »zdélo« subst. neutr. gen., primeri národno »Zdélo, zdélo, pot prejélo« v Jurčičevih »Rokovnjačih« v »Lj. Zvonu« I., 199.); pomniti meminisse, pomnim (im Osten punim) to; auch spomniti se ist in Krain ipft. ibid. 46.; sumniti se: jest hočo, da se sumnite na ta evangeli. trub.« Zanimivi so v tem odstavku tudi vzgledi, navedeni iz gorenje srbsčine, katere odnošaji so našim do cela podobni, obsezajoč glagole, ki so v nemčevalnem pomenu nedovršni, a v prvotnem pravem pomenu praviloma dovršni: »(ipft.) *oserb.* zavidžec beneiden, dagegen ist zavidžec anfangen zu sehen pft.; *so* zalezec obliegen, dagegen sebi zalezec es verschlafen und to so zaleži das wird im liegen verderben pft.; pomniec gedenken, so vustac sich auf etwas verstehen, luc. 12. 56, dagegen vustac asl. *vstati* aufstehen pft.; vobsedžec besitzen (primeri našo nemčizno »posesti, posestnik«), dagegen vobsedžec sich, etwa zu pferde, sitzend erhalten pft.«

»Vierte classe. die durativen verba werden durch praefixierung pft.; dass die perfectiven es bleiben, versteht sich von selbst. von der ersten regel gibt es sehr wenige, von der letztern gar keine ausnahme. . . nsl. pomēniti significare, wofür auch pomēnjati gesagt wird. Glasnik 1860. 48. zaslužiti werth sein. navrat. 55 (ni mi treba poudarjati, da je ta pomen posnet po nemškem »verdienen«,¹⁾ da pa je v pravilnem pomenu »prisluziti« dovršnik); pokojiti ruhig machen, pokoriti se, pokoro delati busse thun, prevoriti brachen sind als denom. ipft. ibid. 31.« Pozabil je Mikl. navesti »zastopiti«, ki je nedovršnik, ako znači »verstehen«, toda dovršnik, ako rabi v pristno-slovenskem zmislu = vertreten, verstellen, n. pr. »pot mu je zastopil.«

»Fünfte classe. die praefixierten verba durativa sind perfectiv.« Izjeme: »nsl. nadjati se sperare: se ne nadeje. ev. — tirn. (sic! — Evangelium trnovense?), bei habd. (= G. Habelich. Dictionar. U Gradcu. 1670.) noch nadējati se. ufati, upati, vupati ist, nachdem pvati verloren ist, ipft.«

Sedaj pa izvedimo posledice iz navedenih vzgledov! Prvič se nam kaže bistro ta-le resnica: neslovenska raba dovršnikov v pravem sedanjiku se je začela pri omenjenih prefiksovanih durativnikih, ki so ali goli prevodi ali pa posnetki nemških izrazov; zakaj nedvojbeno je, da so bili

¹⁾ Kaj nam je torej misliti o novodobni popravi »zaslužjem«, na pr. »ta mož zaslužuje, da . . .« nam. »vreden je«, to je pač jasno vsakomur: poprava je sevéda, a poprava germanizma, nova krpa na starem mehu! Prav takista hiba, kakor če bi nemški rek: »Hannibal verdient, unter die grössten Feldherren gerechnet zu werden,« latinili: »Hannibal meretur, ut . . .«, nam. »Hannibal dignus est, qui . . .«

vsi ti prefiksovani durativniki iz prva po pravilu dovršni, a kot dovršniki so se jeli krivo proti duhu slovenščine rabiti v pravem sedanjiku, napósled pa so se zbok dolgo-trajne krive rabe v pravem sedanjiku izpremenili v nedovršnike. Če si vé kdo drugače tolmačiti postanek te neslovenske rabe, naj nam objavi svojo razlago, hvaležni mu bodemo. — Tudi zapisnik dandanes običnih dovršnikov, rabljenih v pravem sedanjiku, katerega sem objavil višje zgoraj, obseza večinoma prefiksovane durativnike, katerim se vidi na prvi mah, da so oblikovani po dotičnih nemških glagolih, da so ali posnetki ali pa kar naravnost prevodi iz tujih jezikov (iz nemščine); primeri: *podam, svét dan, opazim, opozorim, pohvalim, potrdim, poročim* (Commodo), *izročim, priznam, pridem, razsodim, zagotovim, sklenem*. — Če pa se je kriva ta raba raztegnila preko prvotnih mej ter obseza dandanes tudi kako pristno domačinko (prim. *dam, rečem*), ne bodemo se temu čudili; provzročila je to tista velesilna moč, kateri se ne mora upirati nobeden jezikovni zakon — analogija.

Drugič pa se nam po prefiksovanih durativnikih odkriva še druga prezanimiva resnica. Zgoraj nekje sem že namignil, da dokažem, da so ti v nemčevalnem zmislu rabljeni durativniki najsilnejša podpora moji trditvi, kateri je namenjen drugi ta slovniški razgovor. Če je namreč res, da so vsi oni nemške izraze opisujoči prefiksovani durativniki prav po pravilu bili iz početka dovršniki, a proti pravilu rabili v pravem sedanjiku, in so šele polagoma po dolgotrajnem krivem uporabljanji pretvorili svojo narav takó, da jih je národ jel čutiti kot nedovršnike, ondaj se nam v njih čudovito kaže neodoljiva sila ónega prastarega, morda celó indoevropskega, vsekakor pa slovanskega in slovenskega jezikovnega zakona, ki velí: v pravem sedanjiku nam rabijo samó nedovršniki. — Naturam expellas furca, tamen usque recurret! Národ se ni mogel otresti tistih nemčizen — prefiksovanih durativnikov — a njegovo čustvo in njegova zavest se je upirala na vso moč njih rabi v pravem sedanjiku v dovršnem zmislu. Kakó si je pomagal národ? Res diviti se moramo pomočku toliko preprostemu kolikor originalnemu: ker ni hotela gora priti k Mohamedu, potrudil se je on k nji, in čudo je bilo gotovo: jezik je vse tiste prefiksovane durativnike, prvotno dovršne, pretvoril v nedovršnike. Dandanes jih vsi čutimo in zmatramo za prave imperfektivnike. In ker zakon o nerabnosti dovršnikov v pravem sedanjiku še dandanes krepko gospoduje v slovenščini in je do malega neomajan, to sem popolnoma osvedočen, da jezik naš s prirojeno in samotvorno silo svojo izpremeni prej ali slej v nedovršnike tudi vse óne dovršnike, katere dandanes še čutimo kot dovršnike, a jih temu navzlic časih rabimo v pravem sedanjiku (prim. njih imenik višje

zgoraj), ako jih namreč ne odslovimo že prej v besedi in pismu, temveč obvelja gosp. prof. L. Piñtarja uk in priporočilo. — Baš izrečene trditve v Miklošiči sicer ni najti nikjer, toda med vrsticami jo je čitati, zlasti med temi-le že navedenimi: »so finden wir schon in einem aus dem zehnten Jahrhundert stammenden denkmal, in fris. I. 29: tebe poronso me telo (tebê porača me tēlo) tibi commodo meum corpus. i. t. d. . . . »so dass wir uns nicht wundern können, wenn heutzutage porôčiti ipft. gebraucht wird.«

V. Bežek.

(Dalje prihodnjic.)

LISTEK.

Vabilo na XXVI. redni veliki zbor „Matice Slovenske“ v sredo dne 1. maja srpana ob 1/2. uri popoldne v mestni dvorani. Vrsta razpravam: 1. Predsednikov ogovor. 2. Račun o društvenem novem gospodarstvu v dōbi od dne 1. prosinca do dne 31. grudnia 1890. l. 3. Volitev treh računskih presojevalcev. 4. Proračun za l. 1892. 5. Letno poročilo o odborovem delovanji v dōbi od dne 1. ržnega cveta 1890. do dne 31. vélikega travna 1891. leta. 6. Dopolnilna volitev društvenih odbornikov. 7. Posamezni naveti in predlogi.

V Ljubljani, dne 4. ržnega cveta 1891.

Predsednik:

Jožef Marr.

Blagajnik:

Luka Robič.

Bleiweisova slavnost v Ljubljani. Omenili smo že v poslednji številki, da se je ukrep občega zbora „Pisateljskega podpornega društva“, vzdati letos spominsko pločo Fr. Erjavcu v Ljubljani, izpremenil v odborovi seji takó, da se priredi tega meseca Bleiweisova slavnost, pri kateri se vzdá ploča v njega hišo na Mestnem trgu v Ljubljani. Odbor „Pisateljskega podpornega društva“ se je v ta namen pomnožil z zastopniki ljubljanske čitalnice, „Slavca“ in „Sokola“ ljubljanskega ter je v svoji poslednji seji določil, da se bode vršila Bleiweisova slavnost dne 12. t. m., in sicer po tem vzporedu: Spominska ploča se odkrije točno opoldne; pred odkritjem in po odkritji zapoje „Slavec“ po jedno pesem, slavnostni govor pa bode govoril gosp. notar L. Svetec. Nató gredo društva in gostje na čitalniški vrt k slavnostnemu banketu, pri katerem bode igrala vojaška godba, zvečer pa bode koncert z vojaško godbo in petjem. — Kakor vse kaže, bode slavnost dostojna spominu nepozabnega dr. Bleiweisa, in pričakovati je, da se je obilo udeležé takó društva kakor posamičniki. Vabila z natančnim vzporedom se bodo razpošiljala te dni.

»Srce«. Spisal Edmondo de Amicis. Z dovoljenjem pisateljevim preložila Janja Miklavčič, učiteljica. V Ljubljani, 1891. Založil Janez Giontini. — Imeli smo že početkom tega leta priliko, da smo naznačili to prekrasno delo slovečega pisatelja italijanskega, katero je sedaj v slovenskem prevodu izdala podjetna knjigarna Giontinijeva. Sosebno moramo pohvaliti gospodičino Janjo Miklavčič, da se je lotila težavnega pōsla in nam podala v našem duhu pisan prevod. V našem duhu, pravimo, zakaj g. prelagateljica

ni samó prevajala, nego se vselej skrbno ozirala na naše razmerje in na mladino slovensko, kateri je namenjena ta prelepa knjiga, izpustila tukaj posamičnosti, ondu zopet kaj izpremenila, tako, da je smeti knjigo čitati sléharnemu otroku našemu. Priznal nam bode vsakdo, da to ni posebno lahko delo, vendar smemo reči, da je prelagateljici na čast. Onim čitateljem našim, ki ne poznajo izvirnika, ustreženo bode morda, ako jim navedemo nekoliko stavkov iz ogovora pisateljevega: »Ta knjiga bi se lahko nasloвила: Zgodbe jednega šolskega leta — spisal učenec tretjega razreda ljudskih šol. — Ako rečem, da jo je spisal učenec tretjega razreda, ne trdim, da bi jo bil spisal prav tako, kakor je natisnjena. Samó po malem je zabeleževal — kakor je baš znal — kar je videl, slišal in mislil v šoli in zunaj šole. Oče njegov je koncem šolskega leta popravil te zapiske, oprezno pazeč, da ni izpreminjal mislij in besed dečkovih. Štiri leta pozneje jih je iz nova prečital deček, že gimnazijski učenec in jim dodal še marsikaj iz spomina, kateri mu je zvesto ohranil osebe in stvari. — Toda motil bi se, kdor bi izvajal iz teh stavkov, da je knjiga namenjena samo dečkom ljudskih šol, nego uverjeni smo, da bode zanimala vsakogar, komur je do pristne poezije, katero prepletajo zlati nauki, najblažje ideje človeške. Pisatelj ne moralizira nikjer, kakor to čitamo v brezštevilnih spisih, namenjenih mladini, kjer pisatelji mislijo, da le tako dosežejo svoj namen, ako — dolgočasijo zvedavega bralca s široko razblinjenimi nauki in sentencijami, kakeršnih ponajveč niti ne umeje. Ne, Amicisovo knjigo diči lahko prozorno pripovedovanje, katero ti seza po nekod globoko v srce, ne da bi bila očita njega mér; nekateri oddelki človeka kár pretresajo zaradi vzvišenega jezika, navdušene dikcije! Kako krasne so n. pr. vse one mesečne pripovedke o malem sarajevskem rodoljubu, o črnogorskem stražniku, dubrovniškem pisarji, slavonskem bobnarčku, očetovem strežniku, rešitelju svoje bábice, o meščanstvu, od Apenin do And in o razbiti ladji! Ako takšne povesti ne vplivajo na srce mladega in tudi odraslega čitatelja, tedaj sploh ne vemo, kako bi jih bilo treba pisati. Kako krasno se slavi ljubezen do Bogá, do domovine, do bližnjika, do rodbine, do predstojnikov, učiteljev, dobrotnikov, delavcev! Mimo tega: kako pristno je opisano šolsko življenje! Čitatelj se nehoté ugablja v nekdanja leta, ko je sedeval v šolski klopi in preživel vse ono, kar je opisal pisatelj toli mojsterski. Iz kratka: Knjiga je vredna, da jo bere mladina, da jo bere sléharni izobraženec. — Kar se dostaje jezika samega, reči moramo, da je jako lep, čist in pravilen, poleg tega vseskozi preprost in lahko umeven.

»Srce« je izšlo v štirih zvezkih, vsak zvezek z lično barvano podobo na zavitku; cena posamičnim zvezkom je 20 kr. Okolo 19 pól stane tedaj samo 80 kr., menj že ne moremo zahtevati. Ako še povemo, da je knjiga posvečena prof. *Jožetu Stritarju*, ki je prvi opozoril občinstvo slovensko na ta krasni proizvod najnovejše književnosti italijanske, povedali smo vse, kar more biti namen kratkemu književnemu naznanilu, končno sodbo pa prepustimo razsodnim čitateljem, prepričani, da te najnovejše knjige slovenske nihče ne položí nezadovoljen iz rok.

»Slike sv. Križa pri Mariboru«. To je naslov knjižici, katera zasluđuje zaradi vsebine in zaradi duha te vsebine, da jo priporočimo pisateljem nabožnih stvarij v posnemo. Knjižico je spisal g. *I. Sattler*, župnik pri sv. Križi blizu Maribora ter jo je namenil in posvetil svojim župljanom, katerim razlaga v lepih govorih pomen slik, ki se nahajajo v njegovi oskromni župni cerkvi. Te slike, so med drugimi slike sv. Cirila, Metoda, Vitorina, Mohorja, Jeronima in dr. O teh svetnikih in blagovestnikih govori pisatelj, in način, kako govori, to je ravno, kar nam je treba posebe poudariti. Vera božja ogreva govore, a soluce ljubezni domovinske jih obseva. Pisatelj ne govori samo

z gorečnostjo propovednika o svetih blagovestnikih, ampak riše z navdušenostjo iskrene-
nega rodoljuba domače kraje in delovanje svetnikov, katere stavlja svojim župljanom v
vzglede pobožnega in rodoljubnega življenja. In ravno radi tega ima knjižica lepo vrednost
in ravno radi tega pozdravljamo ta književni proizvod, želč, da pisatelj najde posne-
movalcev. Kakor čujemo, seglo je ljudstvo po vseh izvodih, kar je kaj posebnega pri
slovenski knjigi.

Anton Trstenjak.

„Zur Ortsnamenforschung in Kärnten.“ Pod tem naslovom je izdalo „Kat.
politiško in kmetijsko društvo za koroške Slovence“ brošuro v odgovor in obrambo proti
knjižici „Ueber Ortsnamen und Ortsnamenforschung mit besonderer Rücksicht auf
Kärnten“, katero je izdal *A. pl. Jaksch*, arhivar koroškega zgodovinskega društva. Časih
so nemški učenjaki preiskavali, koliko slovenskih krajevnih imen se nahaja po Tirolskem,
Salcburškem in po obeh Avstrijah. Preiskave Bidermannove, Mitterrutznerjeve, Kronsove,
Kämmlove, Umlaufove i. t. d. znane so izobraženim Slovencem in bridkotožno so nas
spominjale, koliko lepih in bogatih krajev so Nemci pogoltnili Slovencem. Sedaj pa so
začeli nekateri isti nemški učenjaki iskati dlake v jajci in dokazovati, da so Nemci celo
po Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem utemeljili mnogo krajev in jim
vzdelali nemška imena. Vsi takšni dokazi nimajo nikake zgodovinske podlage in izvirajo
samo iz tega, ker se hoče Slovanom zanikati vsa minulost in vsaka zgodovina. Žal, da
so národnostni prepiri tolikanj zavédlí naše nasprotnike, da so začeli že znanost zlorabiti
za strankarske namene. Tej zlorabi se je kar najodločneje uprlo „Katoliško društvo“ in
okrcalo g. Jakscha ostro, ali zasluženo. Dokazuje mu nevédnost in celo hudobnost. *Male*
Čupe je prestavil n. pr. v „Klein-Zapfen“ *Tolsti vrh* (t. j. *debeli vrh*) v „Fettenguf“,
Poreče v „Unterbach“ i. t. d. Potem se pa pritožuje, da Slovenci nemška imena prestav-
ljajo in celo izmišljajo in ponarejajo (v tem tiči hudobno natolcevanje), dočim obram-
bena knjižica dokazuje, da koroški Slovenci že od nekdaj rabijo imena: *Breže* (Friesach),
Sv. Hema (Gurk), *Šmohor* (St. Hermagor), *Trg* (Feldkirchen), *Zurhnji Drauberk* (Ober-
Drauberg), *Sovodje* (Gmünd), *Beljak* (Villach), *Osoje* (Ossiach), *Svinec* (Eberstein), *Kotarče*
(Guttaring), *Stari trg* (Altenmarkt), *Stari dvor* (Althofen) i. t. d. Nemci pa sedaj hočejo,
naj se pri popolnoma nemških krajih izpusté slovenska poznamovanja, naj bi jih ne spom-
injala njim neprijetne resnice, da so bili tudi taki kraji nekdaj slovenski. Slovenska
imena pa so poleg nemških na Koroškem uradno uvedena z deželnim zakonom z dné
16. sušca 1850. leta. Koroški Slovenci po vsej pravici zahtevajo, da ostani tako, kakor
določuje ta deželni zakon. Če po bodo hoteli Nemci izbrisati slovenska imena pri čisto
nemških krajih, zahtevati bodo morali tudi Slovenci, da se iztrebijo take spake, kakor
n. pr. *Dragoschitschach* (mesto: Dragožiče), *Gorintschach* (Gorinče), *Motschula* (Močula),
ali celo *Tscheschtrawischa* (Čeztravišča).

Deželno gledališče v Ljubljani. Kiparska dela pri deželnem gledališču v Ljub-
ljani je deželni odbor izročil g. *A. Ganglu*, ki se je po završenih studijah v Italiji vrnil
v domovino. Izdelal bode od belega kraškega kamena veliko skupino nad sprednjim
pročeljem in dve podobi ob straneh balkona, ki bodeta predstavljali dramatično in opero.

Obči zbor muzejskega društva je bil dné 10. ržénega cveta. Po kratkem na-
govoru predsednikovega namestnika gosp. prof. *V. Vossa* in izvestji blagajnika g. *Ivana*
Kobide je poročal tajnik g. *Anton Koblar* o društvenem delovanju leta 1890/91. Društvo
se je razvijalo jako ugodno; priredilo je predavanja o deželni zgodovini in prirodoslovji,
katera so vselej privabila dôkaj odličnega občinstva. Po sklepu odborovem so se letos
izdala nemška in slovenska izvestja,¹⁾ o katerih je upati, da bodo ustrezala vsem družab-

¹⁾ Glej „Književna poročila“ v današnji številki.

nikom Ker je devarno stanje jako ugodno, mōči bode prihodnje leto izdati še obširnejša izvestja. Društvo šteje sedaj 3 častne in 3 dopisajoče ude in 166 pravih družabnikov; svoje spise zamenjuje s 113 učenimi akademijami, zastopi in društvi.

Po tem poročilu, ki se je vzprejelo pohvalno na znanje, vršila se je volitev odborova. Pred njo je izrekel g. prof. Voss, da dosedanji predsednik g. Anton pl. Globočnik ne vzprejme nove izvolitve; zato predlaga, da bi se g. pl. Globočnik zaradi obilih svojih zaslug za muzejsko društvo izvolil za častnega člana. Zbor jednoglasno pritrdi in potem izvoli za društvenega predsednika g. gimn. ravnatelja Andreja Senekoviča, za odbornike pa gg. dež. odb. Otona Detelo, kurata Antona Koblarja, prof. Antona Kasprata, posestnika dr. Jožefa Koslerja, prof. Alf. Pavlina, prof. S. Rutarja, ravnatelja obrtnih šol Ivana Šubica in prof. V. Vossa.

Odbor se je v poslednji svoji seji ustanovil tako, da je njega podpredsednik g. dr. Jožef Kosler, tajnik g. A. Koblar, blagajnik pa g. Ivan Šubic. Kakor čujemo, sklenil je naprositi rodoljube po deželi, da bi mu poročali o vseh važnejših stvaréh, tičočih se domoznanstva našega v občē. Nádejamo se, da se bodo naprošeni zaupni možje drage volje odzvali temu vabilu, ki utegne izredno spešiti spoznavanje našega kulturnega razmerja.

IV. izkaz darov za Prešérnov spomenik.		Prenesek . gld. 374'09
Petošolci v Novem Mestu		10'—
Neimenovanec v Kranji		1'—
Čisti dohodek vrtnē veselice pevskega društva „Slavec“ dnē 13. ržēnega cveta		52'57
Fr. Hrašovec, c. kr. okr. sodnik v p. v Gradci.		1'—
		<hr/>
		Prenesek . gld. 438'06

„Jager na lovu šraja“ . . . O tej stari cerkveni pesmi slovenski, tiskani v zagrebskem obredniku „Cithara octochorda“ leta 1757., pravi g. J. Barle v „Lj. Zvonu“ XI. 318: „Menim, da se je doselila z Dolenjskega in da je starejša od leta 1757., ker je izvestno prešlo nekaj časa, predno je z Dolenjskega priromala v Zagreb in se ondu udomačila.“

No, sevēda je ta slovenska cerkvena pesem, privzeta v latinsko-hrvaški zbornik, starejša, dōkaj starejša od 1757. leta. Tiskana je bila namreč dotična pesem „Od Divize Matere Mariae v Adventu“ že v slovenski Schoenlebnovi izdaji Chrōnove knjige: „Evangelia inu Lystuvi“ v Nemshkim Gradzu v tem leyti 1672. (Prim. J. Marn: Jezičnik XXI., 29, 30).

Vender, ta res „prav originalna“ pesem se je morala sčasoma i samim cerkvenjakom zazdeti le preoriginalna. Začetne nje kitice:

Jager na lovu shraja v tim Tronu nebeskim,
v nebesih se sprehaja fama fvetā Troyca s'nim.
Eno ferno loviti is nebes je poslan,
ta lovez je en Angel Gabriel imenovan.
Ta svejti Jager spēftri perute pifane,
inu ferno dotezhe Marija imenuje.
Jager v roshizh fapiska, en leip glas vunkaj spusti,
zhefena fi Maria, gnade si polhna ti . . .

pre naredili so namreč pozneje takó-le:

Poslan je Angel Gabriel

Od Boga na ta fvejt:

K' eni zhiſti Divizi

Noter v' tu mejſtu Nazareth.

K' Divizi sarozheni

Is Svetim Joſhefem:

Od Davidove hiſhe

Maria je is imęnam.

Angel noter k' nje pride,

Nu toku govory:

Zheshena si MAria,

Gnade fi ti polhena.

Nastopni dialog: „Goſpud Bug ta je ſtabo“ i. t. d. in vse do konca: „da niega miloſt gnada bude vſelei per nas. Amen“ — pa je ostal neizpremenjen v pesmi, razven nekaj posameznih besed — menda zaradi boljſe metrike, in da so prvotne dvovrstične kitice preosnovane v ſtirivrſtične.

V navedeni obliki se nahaja predelana — v uvodu — pesem naša vsaj v knjigi (pred menoj ležeči): „Branja inu Evangelium“, v' Lublani, 1777. Ali, primerjajoč ostale pesmi v tej-le knjigi razvrſčene (s pripomočjo Marnovega Jezičnika XXII, 14) pesmim v starejših istovrstnih knjigah slovenskih, soditi se more, da je ta prenarejeni začetek naše adventne pesmi bil natisnjen že v knjigi — menda Paglovčevi: „Evangelia inu Branje“, Labaci, 1741.

A kaj in kakó bi torej po vsem tem bilo z ono, v istem zagrebškem obredniku „Cithara octochorda“, 1757. priobčeno pesmijo: „Pofzlan je Angel Gabriel“, o kateri veli omenjeni izveſtitelj v „Lj. Zv.“ l. c., „da se je do danes ohranila med národom hrvaſkim“? Gotovo bi bilo zanimivo, da znamo to pesem tudi vsó „hrvaſko“ ter bi jo tako mogli primerjati po besedi naši „kranjski“! Ali ni morebiti tudi upravo z Dolenjskega priromala v Zagreb ter v nji baš oni isti „Jager na lovu ſrajá“?! *A. Piſkonja.*

„Matica Hrvaſka“ je imela dné 14 ržnega cveta t. l. svoj letoſnji obči zbor. Prvosednik prof *Smičiklas* je v svojem govoru omenil smrti mnogoletnega »Matičinega« predsednika, pesnika bana Mažuraniča in naštel velike njegove zasluge za razvoj hrvaſke knjige in omike. Spominjal se je tudi vpraſanja, zakaj je Mažuranič-pesnik umolknil takó nenadoma ter odgovoril, da je bila temu po njega sodbi kriva germanizatorna slana, ki je za absolutiſke dóbe poparila národno gibanje na Hrvaſkem. Nató se je hvaležno spominjal rajuega kardinala Mihaloviča, ki je »Maticie« zapustil 2000 gld. in ſe nekaj drugih dobrotnikov, ki so v oporoki svoji volili po 100, po 50, po 30, po 25 in po 20 gld. hrvaſki »Maticie«, katere pred smrtjo ne pozabi skoro noben zaveden Hrvat. Zahvalil se je tudi deželni vladi za letno podporo 1300 gld., od katerih je 300 gld. izrecno namenila prevodom grških in latinskih klasikov. Mnogozasluzni in neutrudni tajnik in blagajnik *Kostrenčič* je poročal o »Matičinem« delovanji leta 1890. in o nje denarnem stanji. Prejšnja leta je »Matica« zaostala in izdajala druſtvene knjige za leto dni nazaj. Da bi se popravila ta nerednost, izdala je lani najprej knjige za 1889. in takoj potem za 1890., kakor je »Zvon« že poročal. Za leto 1890. so dobili udje za navadni donesek 3 gld. sedem raznih knjig, a po znižani ceni ſe zvezek izbranih Demostenovih govorov. Prvih sedem knjig je tiskano v 7.800 iztiſih, ali v ſeſtih tednih so poſlê do zadnjega zvezka, in ſe so ljudje povpraſevali po njih, toda prepozno. Takſne létine »Matica Hrvaſka« ſe ni ućakala, odkar živi. Knjige za leto 1891. se pridno tiskajo in se bodo razpoſiljale o božiči. Bode jih 8—9 zvezkov. Prof. *Kučera* je spisal

»Crte o magnetizmu in elektricitetu«; prof. *Valla* »Povjest srednjega veka« do Karla Velikega kot nadaljevanje obče zgodovine; za prvi zvezek zbirke »Slike iz svjetske književnosti« so napisali profesorji *Adamović*, *Martinolić* in *Šrepel* razprave o književnem delovanju Byrona, Puškina, Mickiewicza, Viktorja Hugona, Jana Kollára in Leopardija; *Rade Lopašić* je spisal prvi zvezek »Životopisa glasovitih Hrvata«. Ker sedanji rod ne pozná starejših hrvaških pisateljev, zlasti iz ilirske dóbe, in jih niti ne more dobiti, zato bode »Matica hrvaška« po malem izdajala vse boljše spise tedanje. Za letos je namenila izdati Demetrovo »Teuto« in »Grobničko polje« s kritiško oceno prof. *dra. F. Markovića* in pisateljevim životopisom *V. Mažuranića*. Razven imenovanih knjig dóbe matičarji za 1891. leto *Kozarčevu* pripovedko »U Žabarskom boku«, *Lepušićevu* »Slike iz Bosne« ter po jedno pripovedko prvih sedanjih romanopiscev *Eugena Kumičića* in *Sandora-Gjalskega*. V svoji zalogi, a udom »Maticu« po znižani ceni, izdá »Matica« »Cesarove komentare o galskom i gradjanskom ratu« v prevodu prof. *Petra Markovića*; prvi del »Povjesti grčke književnosti« prof. *dra. Musića*, in če bode mogla, tudi zvezek »Plutarbovih biografija«, ki jih prevaja prof. *Senec*. Iz raznih ustanov v podporo pisateljem je nagradila »Matica« že omenjeno *Musićevu* »spovjest grčke književnosti«, *Lepušićevu* »Slike iz Bosne« in prof. *dra. Maretiću* prevod Mickiewiczovega eposa »Pau Tadeusz«, o katerem še ni dognano, kakó in kdaj ga izdá »Matica«. V svoji zalogi izdá »Matica« letos tudi »Hrvatsku pjesmaricu«, za katero je prof. *Klajić* nabral in za jeden glas uredil nad sto najlepših popevk, starejših in novejših, ki so se nekđaj navdušeno prepevale po vseh hrvaških krajih, toda se sedaj pozabile, ker so jih izpodrinile nove umetne pesmi za več glasov. Dobro došla tudi nam Slovencem! Ker bode leta 1892. »Matica Hrvaska« slavila svojo petdesetletnico, premišlja odbor že sedaj, kako bi čim dostojneje praznoval ta god. Med drugim upa, da izide tedaj 1. zvezek »Sbornika hrvatskih narodnih pjesama«, ki ga že delj časa uređuje prof. *dr. Broz*. Delo je težavnije, nego bi kdo mislil. Vseh pesmij je za kakih petdeset debelih knjig, toda izmed teh izbrati le naj-najboljše in najlepše ter jih urediti za deset knjig, to daje uredniku truda za več let. — Udov je štela »Matica Hrvaska« 1890 leta 7.787, torej za 579 več nego prejšnje leto in več, nego kdaj prej. Dohodkov je imela 26.753 gld., od katerih je 22.539 gld. potrosila za knjige, 4.088 priložila glavnici, a 121 gld. vzela na račun za leto 1891. Vsega imenuja ima »Matica Hrvaska« 140.619 gld., in sicer je vredna hiša 60.000 gld., zaloga še nerazprodanih raznih knjig in muzikalij 14.500 gld., a 66.119 gld. ima v gotovini in državnih obveznicah. Od nabranih prineskov za Šenoin grobni spomenik je ostalo 538 gld., za katere bode umetnik *Reutić* še letos izklesal Šenoino poprsje od marmorja, da se postavi na odličnem mestu v Zagrebu. Letos »Matica« tudi dozida svojo hišo in je v ta namen določila 24.000 gld. — V odbor so izvoljeni vsi dosedanji odborniki, katerim je obči zbor izrekel svoje popolno zaupanje.

»Miroslav i Bogoljuba.« — Kot XXIII. zvezek »Knjižnice za učitelje« je izdal »Hrvatski pedagogijsko-književni Sbor« prvi del klasične povesti Pestalozzijeve »Lienhard und Gertrud«, katero je za národ hrvaški priredil *Konstantin Milan Harambašić*. Da je izšel jedino prvi del, prihaja od tod, ker so drugi deli iz večine prepleteni z refleksijami in izgublja jo značaj pesniškega umotvora, zato jih nimajo niti mnoge nemške izdaje. Pestalozzijeva povest je izborna knjiga za preprosto ljudstvo, in hvalno bi bilo, ako bi izšla tudi v slovenskem jeziku, recimo med knjigami družbe sv. Mohorja. Sevėda bi jo bilo treba semtertjā nekoliko izpremeniti in prikrojiti našim potrebam, kakor jo je priredil tudi g. Harambašić gledé na hrvaško razmerje in sedanjo dóbo, zakaj povest je v marsičem zastarela. Učitelji hrvaški bodo izvestno radi sezali po nji, priporočamo jo pa tudi našemu učiteljstvu. Pisana je toli preprosto, da jo iz lahka umeje vsak izobraženi Slo-

venec, mimo tega ji cena ni visoka; broširan izvod namreč velja 90 kr., vezan 1 gld. Dobiva se pri »Hrvatskem pedagoškijsko-književnem Sboru« v Zagrebu.

Slepár Valvasor. — Veliko ime nepozabnega našega zgodovinarja Valvasorja je nekoliko let po njegovi smrti zlorabil slepár, ki se je potikal po nekaterih nemških mestih in napósled različnim dvorom razkrival dozdevne zarote. O početji tega slepárja, kateri si je poleg imena »Valvasor« nadeval tudi ime »Premegg« — pravega imena ni móči določiti — pripoveduje nam prav tako zanimiva kakor redka knjiga »Die Europäische Fama«, velik zbornik, kateri je izšel na Nemškem v minulem stoletji. Poročilo navedene knjige slóve v nje XVII. delu na stráni 262. i. sl. doslovno tako-le:

»*Valvasor*, ein Betrüger, welcher zu Breslau 1714 im Arrest gesessen, sich aber gehends (rasch) Franz Antoni *Premegg von Lemburg einen Edelmann aus Krain* genennet. Dieser schrieb den 10. August 1714 zwei Schreiben aus Wien nach Hannover, ob (als) hätten zwei fingirte Franzosen St. Clou und St. Martin, einen gottlosen Anschlag gefasst, den damaligen Churfürsten zu Hannover, nunmehrigen König von Grossbritannien mit Gift aus dem Wege zu räumen.«

»Hievon gab dieser Lemburg dem Hofe im ersten Schreiben Nachricht und in einem anderen Briefe sendete er selbst das Gift hinach, um seine Delation desto glaubwürdiger zu machen, und mit solcher Entdeckung ein grosses Gratial (Belohnung) zu verdienen. Allein dieser erste Anschlag schlug fehl, weil man dem Lügner nicht glaubte oder doch ohne seinen Beitrag sich in Sicherheit zu halten getraute.«

»Solchem nach gieng der Lemburg über Frankfurt a. M. nach Breslau, *nahm duseibst das Prädikat* (den Beinamen) *Valvasor* an und schrieb sub dato den 3. Dezember 1714 an *Königliche Majestät in Polen*, welchergestalt (dass) 2 Schwedische Offiziere Cronstiern und Donstall den Anschlag mit Gift wider S. Majestät concertiret. Weil nun sein Brief am polnischen Hofe mehr Argwohn erweckte, musste der Obrist und Generaladjutant von Gflug in Breslau nachforschen und bei solchem Zustand kam der *sogenannte Valvasor* den 20. Dezember 1714 in Arrest, worinnen er 1½ Jahre zubrachte und ihm (sich) selbst das grösste Unglück über Hals gezogen. Man hielt ihn in Verdacht, ob er etwann von Frankreich oder den englischen Kronprätendenten oder denen Schweden subornirt (angestiftet) wäre und liess ihn behörigermassen examiniren. Er leugnete aber, dass er *animum insidiandi* gehabt, bekannte, dass er nur damit betteln wollen und schickte an beyde hohe Potentaten (den Churfürsten von Hannover und den König von Polen) ein Deprecations (Abbitte)-Schreiben, hatte auch das Glück den 1. Februar 1715 aus der Gefängnis zu entkommen.«

»Jedoch bekam man ihn wieder beim Kopfe und da ist er am 20. Juli 1716 auf Allerhöchsten Kayserlichen Befehl nach Wien abgeführt worden, um künftig auf den Galeeren zu dienen, wohin sich solche Betrüger am besten schicken. Wiewol der Ruf erschollen, dass er unterwegs Mittel gefunden nebst einer Kuppel anderer Galeerenbuben sich der Fessel zu entschlagen und nochmalen davonzukommen.«

»Sonsten hat er sich vor (für) einen kaiserlichen Vasallen aus Krain ausgegeben, der unter dem jungen Prinzen Vaudemont als Feldjäger drei Jahre gelebt, nach dessen Tod unter seinem Regiment als Cornett und hierauf in Ungarn wider die Rebellen, unter dem Steinville'schen Cürassierregiment als Lieutenant und Generaladjutant gegen vier Jahr gedienet, er sei auch 1710 im April vom Römischen Kayser Joseph durch den damaligen Fürsten von Lamberg mit einer besonderen Depesche ganz allein nach Barcellona (zum Könige Karl von Spanien, nachherigen Kaiser Karl VI.) geschickt und ihm hievor durch den commandirenden General Graf Guido von Starhemberg und durch den Grafen von Herberstein Kayserlichen Vice-Kriegspräsidenten, alle Gnade versprochen

und er sodann wieder zurück mit Association (in Gesellschaft) des General Starhemburgischen Secretary Durings depechirt eilends geschickt) worden.«

Ta Valvasor ali Premegg je slepár, kateremu je bilo morda ime Lehmburg; pozneje je pristavil to ime za plemiški nazivek imenu Premegg, da se je izdajal za plemiča kranjskega. Da bi uspeval še boljše, vzdal si je pozneje še ime slavnega našega zgodovinarja Valvasorja, o čegar imenitnosti je morda slišal za svojega bivanja v Ljubljani, kjer se je vsekakor nekoliko časa mudil v pustolovnem življenji svojem. V zgovoru se je skliceval, kakor se vidi, tudi na poveljnjočega generala Gvidona grofa Starhemberga, ki je, kakor znano, delj časa bival v Ljubljani komtur nemškega viteškega reda, in na kavalirja Lamberga in Herbersteina, ki sta tedaj še imela posestva na Kranjskem.

P. pl. Radics.

»Iz Crne Gore i Hercegovine«. Uspomene vojevanja za narodno oslobodjenje 1876. Sa trideset i dve slike. Napisao A. Pajević. U Novom Sadu. Izdanie i štampa A. Pajevića. 1891. — Ta knjiga podaja na 456 straneh slikovite spomine o zadnji vojni leta 1876., katero je opazoval pisatelj na svoje oči. Vsega skupaj obseza 37 člankov; nekaj jih je bilo že natisnjenih v dnevnih srbskih listih, katerim je pošiljal Pajević izvestja s črnogorskih bojišč; nekatere članke pa je pisatelj prvič priobčil v tej knjigi, spisavši jih po dnevnih svojih beležkah. Na čelu »Uspomen« vidimo lepo sliko črnogorskega kneza Nikole, sicer pa je vtisnjenih v berilo še 31 slik, večinoma dobro pogojenih. — Knjigo priporočamo vsakomur, ki je zmožen srbskega jezika in si želí oživiti spomine na poslednje junaško vojevanje jugoslovansko. Dobiva se pri A. Pajevići v Novem Sadu po 1 glđ. 20 kr.

Rovaš - raboš. V našem listu je bila že često omenjena staroslovanska navada, zarezovati račune in pogodbe na omajene palice. Ta navada se je najbolj ohranila v Bolgarih, kakor piše dr. Jireček v najnovejšem svojem delu »Das Fürstenthum Bulgarien«. Na Bolgarskem se zapisujejo vsi računi na rabuš, kateremu zaupajo več, nego popisnemu in s pečatom potrjenemu popirju. Vsak kmet ima pri županu shranjeno svojo »klečko« (palico), na kateri so zarezani občinski in državni davki. Takó ima tudi vsaka občina svojo »glavno knjigo« t. j. dolg drog z zarezami, ki naznanjajo, koliko plačujejo občani davkov. Dr. Jireček je videl leta 1883. v vasi Pazarel pri Sredci takšen občinski »arhiv«, sestojčé od štirih glavnih drogov in blizu 250 paličic. Župan je védel na pamet, čegava je vsaka paličica, in tudi vsak kmet je poznal svojo po navpičnih in vodoravnih zarezah, ki so bile vrezane na nje gorenjem konci. Rabuši so vsi obrezani na štiri ogle. Na jedni strani je zarezano, koliko mora dotičnik plačati, na drugi pa, koliko je že plačal. Jireček misli, da so to tisti »znaki in zarez«, s katerimi so beležili Slovani, predno se je uvedlo pismo, in katerih se spominja starobolgarski menih Hrabr. Tudi srbski izraz porez za davek ima tisti izvor. Celo Turki so vzprejeli za davek besedo »kesim« od »kesmek« — rezati.

Jirečkova knjiga je jako zanimiva, ker opisuje tudi prebivalce, njih običaje in pesmi, duševno kulturo, ustavo in upravo ter najnovejšo zgodovino bolgarsko. Zato bodi priporočena onim našim čitateljem, ki se zanimajo za razmerje na balkanskem polotoku. — Dobiva se pri Tempskem na Dunaji in v Pragi.

S. R.

»Gorski vienac«, o katerem smo poročali v predzadnji številki, da je izšel v švedskem prevodu, preložen je sedaj tudi na bolgarski jezik. Prelagatelj *P. Ivanov* je sicer prevedel jedino izbrana mesta in izpustil dobro tretjino vsega izvornika, vendar sta ti dve tretjini prevedeni izbornó; zlasti dikcija ni kar nič izgubila svoje lepote. Zatorej pravi kritika, da je bolgarski prevod mnogo boljši od nemškega Kirstejevega, čemur pa se ni čuditi, ako pomislimo, kako sta si podobna oha slovanska jezika.

Listnica. Zmagoslav v P.: Da Vas je »pogrel« naš odgovor v poslednji »Listnici«, tega nikakor ne moremo, umeti. Kaj moremo mi zato, da se poslednja kitica Vaše pesni toli čudovito ujema z navedenima nemškima stihoma? Od nas vendar ne smé terjati nihče, da bi priobčevali stvari, katerim je utišjen jasni pečat tuje firme! — R. v Z.

»Visoko pesem tebi,
Mladenka, htel bi peti,
A ti me ne poslušajš,
Me nečeš razumeti« —

reči moramo, da nam posebno ugaja ta Vaša mladenka! — Cvetoš: Žal nam je, vendar take verzificirane proze ne moremo porabiti. — Š. v M.

»Večerno zlato solnce niža
Uže se tamkaj za goró,
Na temnih krilih noč se bliža,
In zvezde zlate se užgó.

»Povsod, kjer gledam, zemlja sanja,
Kako je vse mirno, le glej!
In ta prizor« —

— — — — —
— — — — do tal se klanja
»Ljubljanski Zvon« krasoti tej! —

A. Č. Ko bi vedeli, kakó neizrecno zoperne so nam vse tiste »ptičice, cvetičice« i. t. d., izvestno bi nam ne pošiljali takih — otročjih stvari! — F. T. (»Pomladi«), A. K. (»Biser«); F. R. (»Ponoči«, »Pri studenci«): Nerabno. — L. B. Iz poslanih pesmij smo se uverili, da ne poznate nî prvotnih zakonov o pevski meri; o vsebini sámi niti ne govorimo. — S. O. Dókaj boljša od poslednjih pesmij, toda pomislite: preprosta liriška pesem in toli obširna! Ali moramo res ponavljati, kar berete v vsaki poetiki, da je liriški pesmi glavno svojstvo točno in kratko izražena misel v kolikor móči preprosti obliki? Sicer pa ta opomnja ni namenjena samó Vam, nego do malega vsem liriškim pesnikom našim. Kar se lahko pové v štírih vrsticah, za to rabijo po štíri kitice, in naposled mora bralec šele ugeniti, kaj je prav za prav hotel povedati pesnik, nikoli pa povedal! — 1 —: Ako hočete poslušati naš svét, pustite sonete in pošljite nam rajši kaj drugega; prepričani smo, da bi naš list lahko porabil to ali ono malenkost. — A. R.: Hvala, toda prevodov ne prinašamo. — Radivoj (»Reka života«): Preobširno in nejasno.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vsle leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.